

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. — Ἡ ἐν τῷ Εὐθύφρωνι Πλατωνικῇ ἐκδοχῇ τοῦ ὁσίου καὶ ἡ
χρονολόγησις τοῦ διαλόγου,* ὑπὸ κ. Ἰωάννου Καλιτσουνάκι.

Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὁσίου, ὡς μέρους τῆς καθ' ὄλου περὶ ἀρετῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως πραγματεύεται, ὡς γνωστόν, ὁ Πλάτων ἐν τῷ διαλόγῳ *Εὐθύφρωνι*. Τῆς ἐννοίας ταύτης παροδικὴν μόνον μνείαν κάμνει καὶ ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ (325, a-d), συχνῇ δ' εἶναι ἢ ἐν ἄλλοις διαλόγοις ἢ ἔργοις αὐτοῦ συναψὶς τοῦ ὁσίου πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἱεροῦ, τοῦ εὐδόκου κτλ. (Θεαίτ. 176, b. πρβλ. καὶ 176, d, συχνότατα ἐν τῇ Πολιτείᾳ Α' 301, d. 344, a. Β' 363, d. 479, a. Γ' 615, b κτλ. καὶ ἐν τοῖς Νόμοις Θ' 857, b. 878, a). Ἐν τῷ Γοργίᾳ (507, b) διαστέλλεται ὅτι ὁ «περὶ τοὺς ἀνθρώπους τὰ προσήκοντα πράττων δίκαι' ἂν πράττοι, περὶ δὲ θεοὺς ὅσια». Τὴν ἔννοιαν ταύτην εὐρίσκομεν ὑποκυρπτομένην καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ (Β' 368, b) εἰς τὰ περὶ τῆς δικαιοσύνης λεγόμενα (ἰδὲ καὶ 380, c. πρὸς δὲ Γ' 416, e. Ε' 463, d. Νόμ. Δ' 717, a. Γ' 890, e-891, a. Ἐν Νομ. Η' 658, b τὸ *μηδαμῶς ὅσιον* λέγεται καὶ

* J. KALITSUNAKIS. — Der Begriff der Frömmigkeit in Platon's Dialog Euthyphro und die Abfassungszeit dieser Schrift.

* Ἐκτενῆ καὶ ἀκριβῆ βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ Εὐθ. καὶ γενικῶς περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος βλέπε παρὰ UEBERWEG - PRAECHTER¹², ἐν Βερολίῳ, 1926, σ. 190 - 193 καὶ 65* - 100*. Πλὴν τούτου πρβλ. C. RICHTER, Bericht über die in den letzten Jahrzehnten über Platon erschienenen Arbeiten eis τὰ Jahresberichte τοῦ BURSIAN (191. 192) Jg. 48 (1922), σ. 79-305 (περὶ Εὐθύφρονος σ. 139-147) καὶ 49 (1923) σ. 1-94. Ὅρα καὶ Jg. 55 (1929) σ. 37-108. Ἀξιόλογοι εἶναι αἱ βιβλιοκρισίαι ἅς ἐδημοσίευσε περὶ τῶν eis Πλάτωνα βιβλίων ἢ ἐκδόσεων ὁ ERNST HOFFMANN ἐν τοῖς *Jahresberichte des Philologischen Vereins zu Berlin*, Jg. 35, 1909, σ. 314-365, 36, 1910, σ. 288-346, 39, 1913, σ. 177-250, 40, 1914, σ. 196-249, 41, 1915, σ. 187-211 (πρβλ. καὶ FR. SCHEUFFLER σ. 212-233) καὶ 43, 1917, σ. 37 - 53. Πρβλ. πρὸς τούτους ERNST WAGNER ἐν Festschrift Ludwig Friedländer dargebracht, ἐν Λειψίᾳ, 1895 σ. 438-439, καὶ W. WINDELBAND, Geschichte der antiken Philosophie, 3η ἐκδ., ἐν Μονάχῳ 1912, σ. 143-144. Καὶ ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ διαλόγου ὑπὸ SCHANZ καὶ ὑπὸ FRITZSCHE σημειοῦται ἀρκετὴ βιβλιογραφία σχετικὴ πρὸς τὸν *Εὐθύφρονα*. Περὶ τοῦ διαλόγου ἐπραγματεύθησαν πολλοὶ καὶ ἐν σχολικοῖς προγράμμασι (πλὴν τοῦ JOSEF WAGNER (*Jahresbericht des K. K. ersten deutschen Gymnasiums in Brünn für das Schuljahr 1882-1883*) καὶ J. LECHTALER—Die ὁσιότης bei Plato. Meran, 1879—δὲν εἶδον τὰ ἄλλα (ἢ ἐν ἑναισίμοις διατριβαῖς. Δὲν ἡδυνήθησαν ἢ ἰδῶ τὴν ἀγγλικὴν ἐκδ. τοῦ διαλόγου ὑπὸ BURNET (1924).—Ὁ Θέλω νὰ ἀσχοληθῆ σήμερον περὶ Πλατωνικὸν ζήτημα ἔχει νὰ ἀντικρύσῃ σχεδὸν ἀτελεύτητον βιβλιογραφίαν (πρβλ. τὴν ὑπὸ MAROUZEAU ἐκδιδόμενην· εὐρισκόμεθα ἄλλως τε σήμερον εἰς ἐποχὴν ἀναγεννήσεως τοῦ Πλάτωνος (Platonrenaissance) κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ O. WECKER, Die Gegenwart der Antike ἐν *Neue Jahrb. für Wissenschaft und Jugendbildung*, 1930, σ. 262. πρβλ. καὶ WERNER JAEGER, Plato's Stellung im Aufbau der griechischen Bildung, ἐν Βερολίῳ, *Die Antike*, 1928.

θεομυσές¹. Γενικῶς εἰπεῖν ἡ Πολιτεία καὶ οἱ Νόμοι εἶναι τὰ συγγράμματα ἐκεῖνα ἐν οἷς γίνεται ἡ συχνοτέρα συζευκτικὴ μνεία τοῦ *δσίου καὶ δικαίου*².

Ὁ Ὅμηρος δὲν ἔχει τὸ ἐπίθετον *δσιος*, ἀλλὰ μόνον θηλυκὸν τι *δσίη* εἰς δύο χωρία τῆς Ὀδυσσεΐας (π 423 καὶ χ 412) «οὐδ' *δσίη* κακὰ ῥάπτειν ἀλλήλοισιν» καὶ «οὐχ *δσίη* καταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάσθαι»³. Τὸ *δσίη* τοῦτο ἔχει φέρει εἰς μεγάλην ἀπορίαν τοὺς παλαιοὺς Σχολιαστὰς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξηγήσεώς του. Ὁ Εὐστάθιος παρατηρεῖ (1807, 20 καὶ 1932, 29) ὅτι πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὸ ἀντὶ τοῦ οὐδ' *δσιον* ὑπονοοῦντες κατ' ἀνάγκην τὸ βουλὴ ἢ δίκη, ἢ προᾶξις ἢ εὐχὴ (ἐκ τοῦ εὐχετάσθαι) «ἢ τοιοῦδε τι»! Οἱ σημερινοὶ Λεξικογράφοι ἀναγράφουσι συνήθως τὴν λέξιν ὡς θηλυκὸν τοῦ *δσιος*, ἀλλὰ νομίζω οὐδεμία ἀμφιβολία ἐπιτρέπεται ὅτι τοῦτο εἶναι οὐσιαστικὸν ἀφρημένον⁴ προσωποποιηθὲν μάλιστα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου (Βάκχαις 370) εἰς θεᾶν (= Δικαιοσύνην) «Ὅσια πότνα θεῶν, | Ὅσια δ' ἄ κατὰ γᾶν | χρυσέαν πτέρυγα φέρεις, | τάδε Πενθέως αἰεῖς;».

Πρὶν ἢ εἰσέλθω εἰς ἐξέτασιν τῆς ἐννοίας ταύτης ἐν τῷ Πλατωνικῷ διαλόγῳ καὶ τοῦ συναφοῦς ζητήματος τοῦ τε χρόνου καθ' ὃν ἐποιήθη ὁ Εὐθύφρων, καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, θὰ δώσω σύντομόν τινα περιλήψιν τῆς διαρθρώσεως τῶν νοημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξ ὀρισμῶν οἷτινες δύνανται νὰ ἀνευρεθῶσιν ἐν αὐτῷ.

Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν ὑπὸ τοῦ Μελήτου τῆς γραφῆς ἀσεβείας κατὰ τοῦ Σωκράτους, ὦφειλεν οὗτος μετὰ πρόσκλησιν νὰ παρουσιασθῆ ἡ πρὸ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως, ἵνα λαμβάνων γνώσιν τῆς κατηγορίας καταθέσῃ τὴν ἀντωμοσίαν του, ὀνομάσῃ τοὺς μάρτυρας τῆς ὑπερασπίσεως, καὶ ἐν γένει ἵνα λάβῃ τὰ πρὸς τὴν δικαστικὴν ἄμυναν μέτρα του. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον προσέρχεται εἰς τὴν Στοάν τοῦ Βασιλέως ὁ Σωκράτης, ἔνθα συναντᾷ τὸν ἐκεῖ ἐπίσης προσελθόντα πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἐναντίου τοῦ ἰδίου πατρὸς καταγγελίας Εὐθύφρονα, γνωστὸν του ἤδη καὶ ἐκ προτέρου χρόνου. Ὁ Εὐθύφρων ἐκπλήσσεται ὅτι ὁ Σωκράτης ὄν, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ διαλόγου, λίαν

¹ Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἐν 831, d ἡ ἰδέα τοῦ *ἀνοσίου* ταυτίζεται ἢ ἐπιτείνεται διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ *αἰσχροῦ*. Ἐν Θ' 877, e συνάπτεται ἡ *δσιότης* πρὸς τὴν *εὐτυχίαν* (*δσιωτάτους* - *εὐτυχεστάτους*, *δυστυχηθῆ* - *ἀσεβηθῆ*).

² Ἐκ τῶν Νόμ. παραπέμπω καὶ εἰς Β' 663, b «τὸ ἐθέλειν ζῆν τὸν *δσιον* καὶ *δικαίον* βίον», πρβλ. καὶ d καὶ IB' 959, b.

³ Τὸ αὐτὸ θηλυκὸν *δσίη* εὑρίσκεται πεντάκις καὶ ἐν τοῖς Ὀμ. Ὑμνοῖς: εἰς Ἑρμῆν 470 «ἐκ πάσης *δσίης*» (= *summo iure*), καὶ εἰς Ἀπόλλ. Πύθ. 59 «ὡς γὰρ τὰ πρῶτισθ' *δσίη* γένεθ'» (= ἱερὰ τελετή, ἱερὸν ἔθιμον, ἐξ ἧς σημ. ἀπέρρευσε ἀργότερον ἡ σημ. τῆς ταφῆς, τῶν νεκρικῶν ἢ ἐπικηδεῶν τελετῶν, *τὴν δσίαν ἀποπληροῦν, ἐπιτελεῖν* κτλ. ἰδὲ καὶ Εὐσταθ. 1376, 26) καὶ 130, 173 *καγὼ τῆς δσίης ἐπιβήσομαι* (= θὰ προβῶ εἰς τὴν ἱεροπραξίαν) πρβλ. καὶ εἰς Δημητρ. 211 τὸ αὐτό.

⁴ Πρβλ. Ἀριστοφ. Πλουτ. 683 «καγὼ νομίσας πολλὴν *δσίαν* τοῦ πράγματος | ἐπὶ τὴν χύτραν τὴν τῆς ἀθάρας ἀνίσταμαι» «ἀντὶ τοῦ *δσιότητα*» Σχολ.

ἐτίμα, καταλιπὼν τὰς γνωστὰς ἐν τῷ Λυκείῳ διατριβάς περιέρχεται τὴν Σποὰν τοῦ Βασιλέως, μανθάνει δὲ μετ' ἐκπλήξεως τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος. Ἐξελίσσεται οὕτως ἀβιάστως ὁ διάλογος, ἐν ᾧ ἐξετάζεται ἐν τῶν κυριωτάτων σημείων (ἀσέβεια) τῆς κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίας (ιδ. Πλάτ. Ἀπολ. 28, e ἐξ.)¹. Καὶ εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι δὲν ἐστράφη κατὰ τὴν κυρίως δίκην τόσον περὶ τὸ σημεῖον τοῦτο ἢ κατηγορία, καὶ ἢ ἀπολογία ἄρα τοῦ Φιλοσόφου, ὅσον περὶ τὸ ζήτημα τῆς διαφθορᾶς τῶν νέων. Ἐν τῷ προκειμένῳ λοιπὸν διαλόγῳ ἐξετάζεται τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ὀσίου (πρβλ. 10, a) ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐπικρεμαμένων δύο δικῶν. Ὅτι ὁ βραχυὸς οὗτος διάλογος ἔχει παρὰ τὸν φιλοσοφικὸν καὶ ἀπολογητικὸν σκοπὸν παρετήρησε πρῶτος ὁ Schleiermacher (Μτφρ. Πλάτ. Α', 2, σ. 53) ἐδέχθησαν δὲ πάντες οἱ φιλόλογοι. Ἡ ἀντιπαράστασις τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Εὐθύφωνα πείθει ἀμέσως πάντα τινὰ περὶ τοῦ πόσον εἶχεν ὁ Φιλόσοφος ὀρθότερας καὶ λογικώτερας ιδέας περὶ ὀσίου ἢ ὁ θρησκόληπτος μάντις². Τὸν Προσπάλιον Εὐθύφωνα γνωρίζομεν ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ Κρατύλου (ἀναφέρεται ἐν 396, d καὶ 428, c ὡς χρησμοδός), φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος θὰ ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρόσωπον γνωστὸν ἐν Ἀθήναις, κυρίως δι' ὑπερβολικὸν καὶ ἀνόητον θρησκευτικὸν ζῆλον, μὲ ἀξιώσεις ἰδιαιτέρας ὅλως θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως («προλέγων αὐτοῖς τὰ μέλλοντα» 3, c) καὶ θεογνωσίας. Ὡς φαίνεται μάλιστα δὲν περιωρίζετο εἰς μόνον τοῦτο, ἀλλὰ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ δίδῃ καὶ πολιτικὰς ἀκόμη συμβουλὰς, αἱ ὅποια ὅμως παρὰ τὴν προσδοκίαν του δὲν ἐτύγχανον προσοχῆς. Ὁ Εὐθύφων ἐν τῷ προκειμένῳ διαλόγῳ χαρακτηρίζεται ὡς μάντις (3, e), δὲν πρέπει ὅμως τοῦτο νὰ ἐκληφθῆ ἔνταῦθα ἐν τῇ συνήθει σημασίᾳ τοῦ προφήτου, τοῦ ἐκ σημείων τινῶν ἢ καὶ ἄνευ αὐτῶν δυναμένου νὰ προλέγῃ τὴν τύχην καὶ τὰ μέλλοντα, τοῦ οἰωνοσκόπου κτλ., ἀλλ' ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀνεπισήμου ἐρμηνευτοῦ τῶν θείων νόμων καὶ βουλήσεων, τ. ἔ. τοῦ θείου ἢ ἱεροῦ δικαίου. Διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν «περὶ τὰ θεῖα νόμων» (ιδὲ Πλάτ. Νομ. ΣΤ' 759, c) ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἡ ἐπίσημος ἀρχὴ τῶν τριῶν ἐξηγητῶν. Ὀρμώμενος λοιπὸν ὁ Εὐθύφων ἐξ ἰδιαιτέρας ἐπιγνώσεως τῶν θείων πραγμάτων, θεωρεῖ ὡς ἠθικὸν καθήκον του νὰ ἐναγάγῃ πρὸ τοῦ δικαστηρίου τὸν ἴδιον πατέρα, δι' ἔγκλημα γενόμενον ἔστω καὶ ἄνευ τῆς βουλήσεως τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι τόσον περίπλοκον, ὥστε διώκων ὁ Εὐθύφων δι' ἔγκλημα φόνου τὸν πατέρα του νὰ μεταβάλῃ τὴν πράξιν του ταύτην, ὡς ἐκ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν διωκόμενον, εἰς ἴδιον ἠθικὸν ἔγκλημα. Τοῦτο συμβαίνει οὐ μόνον κατὰ τὰς νεωτέρας περὶ τοῦ δικαίου ἀντιλήψεις, ἀλλὰ ὡς βλέπομεν ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ καὶ κατὰ τὰς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις ἰσχυούσας. Τούτου ἕνεκα καὶ ἐξελαμβάνετο ὁ Εὐθύφων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μαινόμενος («ὄν διώκων δοκῶ μαινέσθαι»

¹ Περὶ τῆς κατηγορίας πρβλ. A. BUSSE, Sokrates, ἐν Βερολίῳ, 1914, σ. 228 ἐξ.

² Πρβλ. WILAMOWITZ, Platon τόμ. Α' σ. 201.

4, α). Μίσθιός τις δηλ. ύπηρέτης («πελάτης») τοῦ Εὐθύφρονος, ἐν Νάξῳ¹, ἀπέσφαξε «παροινήσας καὶ ὀργισθεὶς» ἓνα τῶν δούλων τοῦ πατρὸς τοῦ Εὐθύφρονος. Ὁ πατὴρ τότε τοῦ Εὐθύφρονος συλλαβῶν τὸν φονέα συνέδεσε χεῖρας καὶ πόδας αὐτοῦ, καὶ ἔθεσεν αὐτὸν ἐντὸς τάφρου, ἔστειλε δὲ συγχρόνως εἰς Ἀθήνας ἀνθρωπων διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὴν ἐπίσημον ἀρχὴν τῶν ἐξηγητῶν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὸν φονέα. Πρὶν ἐπανέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἀποσταλείς, χρονοτριβήσας πιθανῶς διὰ τινὰ λόγον, ἀπέθανεν ὁ ἐν τῇ τάφρῳ εὐρισκόμενος φονεὺς ὑπὸ τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῶν δεσμῶν. Διὰ τὸ πάθημα τοῦτο τοῦ ἰδίου δούλου ὁ Εὐθύφρων ἐπάγει δίκην ἐπὶ ἀνοσιότητι κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς («ἐπεξέρχεται φόνου τῷ πατρί» 4, d)². Τοιαύτη δίκη προκειμένου καὶ περὶ δούλων ἐπετρέπετο ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ὠρισμένας περιστάσεις. Ὁ Schleiermacher (σ. 54) εἶπεν, καὶ πᾶς τις ἐκ τῶν ἀναφερομένων λεπτομερειῶν πείθεται εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ δίκη αὕτη φέρει ἀρκετὰ σαφῶς τὸν χαρακτῆρα πραγματικοῦ γεγονότος, καὶ ἐὰν τοῦτο μετηνέχθῃ ἐξ ἄλλων χρόνων καὶ προσώπων. Τὴν δίκην δέχεται ὁ τε Wilamowitz (Platon A', σ. 202) καὶ ἄλλοι ὡς ἀληθῆ, πλάσμα δὲ μόνον τὴν ἐν χρόνῳ δῆθεν σύμπτωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους. Ὁ Steinhart τοῦναντίον (σ. 190 τῆς Εἰσαγ. εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Hi. Müller μετάφρ. τοῦ Πλάτωνος 1851) δέχεται ὡς πραγματικὴν καὶ τὴν δίκην τοῦ Εὐθύφρονος (πῶς ἦτο δυνατόν, λέγει, ὁ Πλάτων νὰ διασύρῃ διὰ τοιούτων φανταστικῶν δικῶν τὴν ὑπόληψιν γνωστοῦ ἐν Ἀθήναις ἀνδρός, ὡς ἦτο ὁ Εὐθύφρων, καθιστῶν αὐτὸν οὕτω μισητὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους) καὶ τὴν σύμπτωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους.

Ἐρωτᾷ λοιπὸν ἐν τῇ Βασιλείῳ Στοᾶ ὁ Εὐθύφρων τὸν Σωκράτη τί ζητεῖ ὁ φιλοδίκαιος καὶ ἀβλαβὴς φιλόσοφος ἐκεῖ, μαθῶν δὲ παρ' αὐτοῦ τὰ τῆς ἐναντίον του γραφῆς τοῦ Μελήτου παρηγορεῖ τὸν φιλόσοφον ὅτι τὸ πρᾶγμα θὰ παρέλθῃ καὶ ὅτι αὐτός, εὐρισκόμενος ἐν τῇ θέσει τοῦ Σωκράτους, θὰ μετέτρεπε τὴν ἐναντίον του δίκην εἰς κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Μελήτου. Φυσικῆ ἔρχεται εἶτα ἡ ἐρώτησις τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Εὐθύφρονα, περὶ τοῦ ποῖα εἶναι ἡ δίκη διὰ τὴν ὁποῖαν οὗτος εὐρίσκεται ἐκεῖ. Μαθῶν παρὰ τοῦ Εὐθύφρονος τὰ καθέκαστα, ἐκφράζει τὴν ἐκπληξίν του πῶς ὁ Εὐθύφρων δὲν φοβεῖται μήπως ζητῶν νὰ πράξῃ, ὡς διατείνεται, ὅσιόν τι πρᾶγμα δὲν πράττῃ ἀκριβῶς τὸ

¹ Ὁ Πλάτων μεταφέρει εἰς τὸ ἔτος τῆς δίκης τοῦ Σωκράτους (399) καὶ τὴν δίκην τοῦ Εὐθύφρονος κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς, γενομένην ἴσως περὶ τὸ 404 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν (Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 8, 1) νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς κληρουχίας των. Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηναϊκῶν κληρουχιῶν εἶναι λίαν περίπλοκον καὶ δὲν ἐξετάσθη ἀκόμη λεπτομερῶς. Ἀθηναϊκὰς κληρουχίας εὐρίσκομεν πολλαχοῦ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη βραδύτερον. Δὲν δύναμαι ἐνταῦθα νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μωραΐτου (σ. 6 ἐξ. τῆς ἐκδ.) προτεινομένην διόρθωσιν τοῦ (4, c) ἐν τῇ Νάξῳ τῶν χφων εἰς: ἐν τῇ νήσῳ (τ. ἔ. ἐν Σαλαμῖνι ἢ ἐν τῇ Ἐλένης νήσῳ) ὅτε ἡ χρονολογία βεβαίως εὐδοῦται κατὰ πολὺ.

² Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἡρόδοτος μεταχειρίζεται τὸ οὐχ ὅσιος καὶ τὸ ἀνόσιος πολ- λάκις (I' 19. I' 65. Δ' 145) προκειμένης παραβάσεως καθηκόντων πρὸς στενοὺς συγγενεῖς.

ἀντίθετον, ἀνόσιον πρᾶγμα (4, e), ἐκφράζει δὲ ὁ Σωκράτης τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ Εὐθύφρονος τί εἶναι εὐσεβὲς καὶ τί ἀσεβὲς πρᾶγμα (5, c), καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐν ἀνάγκῃ αὐτὸ ἐν τῇ δίκῃ του πρὸς τὸν Μέλητον, βασιζόμενος εἰς τὰς γνώμας ἱεροῦ ἀνδρός, ὡς ἤτο ὁ Εὐθύφρων (5, b). Ὑπὲρ τῆς πράξεώς του ἐπικαλεῖται ὁ Εὐθύφρων πράξεις θεῶν, τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Διός, ἐναντίον τῶν γονέων των (E, a), σημνύεται δὲ ὅτι γνωρίζει καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τῶν θεῶν «θαυμασιώτερα, ἃ οἱ πολλοὶ οὐκ ἴσασιν». Εἰς τὴν οὕτως ἡρέμα ἐγερωθεῖσαν περὶ ὀσίου συζήτησιν ὁ Εὐθύφρων ὀρίζει τὸ πρῶτον τὸ ὄσιον (5, d) διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, ὄσιον λοιπὸν ἢ εὐσεβὲς εἶναι, λέγει, «ὅπερ ἐγὼ νῦν ποιῶ, φόνου ἐπεξίων τῷ πατρὶ»¹ τ. ἔ. τὸ ἐπεξίεναι τῷ ἀδικοῦντι ἢ ἐξαμαρτάνοντι ὁ Σωκράτης ἀναίρει ταῦτα (6, a-d), ζητεῖ δὲ νὰ μάθῃ τὸ εἶδος ἢ τὴν ιδέαν (ἰδὲ κατωτέρω τοῦ ὀσίου ἢ ἀνοσίου. Ὁ δεύτερος ὀρισμὸς τοῦ Εὐθύφρονος (7, a) εἶναι ὅτι «ἔστι τοίνυν τὸ μὲν τοῖς θεοῖς προσφιλὲς ὄσιον, τὸ δὲ μὴ προσφιλὲς ἀνόσιον». Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος ἀποδεικνύει εἰς αὐτὸν ὅτι καὶ οἱ θεοὶ περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐρίζουσι καὶ διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, τὸ αὐτὸ λοιπὸν πρᾶγμα εἰς τινὰς μὲν τῶν θεῶν εἶναι προσφιλὲς, εἰς τινὰς δὲ μισητόν. Ὡς λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι οὕτω καὶ οἱ θεοὶ διχογνωμοῦσι, πάντως βέβαια ὄχι περὶ πραγμάτων εὐεξελέγκτων οἷα ὁ ἀριθμὸς² καὶ τὸ ποσόν, δι' ἃ δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔλθωσιν «ἐπὶ ἱκανὴν κρίσιν αὐτῶν», ἀλλὰ περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν πραγμάτων (7, d) τ. ἔ. περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ζητεῖ λοιπὸν ὁ Σωκράτης παρὰ τοῦ Εὐθύφρονος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πάντες οἱ θεοὶ νομίζουσι ὅτι ἀδίκως ἀπέθανεν ὁ δούλος του ἐκεῖνος, καὶ ὅτι ἄρα ἢ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς κατηγορία εἶναι δικαία. Μετὰ διαλογικὴν συζήτησιν (9, e) ἔρχεται τρίτος ὀρισμὸς τοῦ ὀσίου «ἀλλ' ἔγωγε φαίην ἂν τοῦτο εἶναι τὸ ὄσιον, ὃ ἂν πάντες οἱ θεοὶ φιλῶσι»³. Ὁ Σωκράτης καὶ τοῦτον τὸν ὀρισμὸν ἀποδεικνύει ἐσφαλμένον, διότι παρατηρεῖ (10, a-11, b) ὅτι τὸ ὄσιον ἀγαπᾶται («φιλεῖται») ὑπὸ (πάντων) τῶν θεῶν, διότι εἶναι ὄσιον, δὲν

¹ Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν πρώτων διαλόγων τοῦ Πλάτωνος παρατηρεῖται σύγχυσις τῶν ὀρισμῶν δι' ἀπαριθμήσεως πολλῶν παραδειγμάτων ἰδὲ A. E. TAYLOR, Plato, the man and his work. 2av ἔκδοσιν, ἐν Λονδίῳ, 1927, σ. 146 ἔξ.

² Τὰ ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* μαθηματικὰ (7, b. 12, c.) δὲν παρέχουσι ὄψιν τινὰ σπουδαιότερων γνώσεων (ἰδ. SH. DEMEL, Platons Verhältnis zur Mathematik, ἐν Λειψίᾳ, 1929 σ. 14), εἶναι νομίζω καὶ τοῦτο μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις περὶ τοῦ πόσον ἐσφαλμένη εἶναι ἡ προσέγγισις τοῦ *Εὐθ.* πρὸς ἄλλους μεγαλυτέρους διαλόγους (*Μένων*α κτλ. ἵνα παραλίπω τὸν *Θεαίτητον*), ἐνθα φαίνονται ἀδραὶ μαθηματικαὶ γνώσεις.

³ Περὶ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου λέγει ὁ BONITZ (*Platonische Studien*, 3η ἔκδ., ἐν Βερολίῳ, 1886, σ. 232) ὅτι θὰ ἠδύνατο ὑπὸ παντὸς Ἑλλήνος νὰ δοθῇ, διότι περιέχει γνώμην ἰσχύουσαν διὰ πάντα χρόνον, ὃ δὲ WILAMOWITZ (*Platon*, τόμ. A' 203 καὶ B' 77) θεωρεῖ αὐτὸν ἀρκετὴν ἀπάντησιν διὰ πάντα πιστεύοντα εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν.

εἶναι δὲ ὅσιον, διότι ἀγαπᾶται ὑπὸ τῶν θεῶν. Τὸ θεοφιλὲς ἄρα τοῦ ὀσίου εἶναι ἰδιότης μόνον («πάθος») αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ἡ οὐσία¹. Ὁ ἀτυχεῖς Εὐθύφρων περιέρχεται εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀδυναμίαν νὰ ἐξακολουθήσῃ περαιτέρω συζήτησιν, παραπονεῖται δὲ (11 b) εἰς τὸν Σωκράτη ὅτι «περιέρχεται αἰεὶ ὃ ἂν προθώμεθα, καὶ οὐκ ἐθέλει μένειν ὅπου ἂν ἰδρυσώμεθα αὐτό». Ὁ Σωκράτης τότε ἀναλαμβάνει τὴν προσκόψασαν συζήτησιν, καθοδηγῶν δὲ αὐτὴν μεγαλογνώμως ὑπάγει εὐθύς ἐν ἀρχῇ (12, e) τὸ ὅσιον ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου: «μόριον τοῦ δικαίου τὸ ὅσιον» (12, d), καὶ ἔχομεν οὕτω τὸν τέταρτον ὀρισμὸν. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ἀφανέστερα, τ. ἔ. τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς (ὅσιον), ὑπάγει οὕτως ὁ Πλάτων εἰς τὰ προχειρότερα καὶ θετικώτερα, τ. ἔ. τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους (δικαιοσύνη, ἡ ὁποία—Μέν. 79 c—χαρκτηρίζεται σχεδὸν ὡς ἡ ἀρετὴ: «πᾶσα ἡ μετὰ δικαιοσύνης πράξις ἀρετὴ ἐστίν»)². Ἡ δικαιοσύνη εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ὑψίστη ἠθικὴ ἀπαίτησις, ἣν δύναται τις νὰ ἔχῃ παρ' ἀνθρώπου, ἀπαίτησις καθιστῶσα τὸν ἄνθρωπον θεῖον τ. ἔ. ἐξομοιοῦσα αὐτὸν πρὸς τὸν θεόν³. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σωκράτης θέλει περαιτέρω νὰ μάθῃ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν δι' ἧς διακρίνεται τὸ ὅσιον καὶ ἔρωτᾷ τὸ «ποῖον μέρος τοῦ δικαίου ὅσιόν ἐστιν», ἀναγκάζεται ὁ Εὐθύφρων νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα (12, e), τ. ἔ. εἰς τὸν πέμπτον ὀρισμὸν, ὅτι «τοῦτο τοῖνον ἔμοιγε δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, τὸ μέρος τοῦ δικαίου εἶναι εὐσεβὲς τε καὶ ὅσιον, τὸ περὶ τὴν τῶν θεῶν θεραπείαν». Ὁ Σωκράτης ἐπαινεῖ μὲν τὸν γενικώτερον τοῦτον ὀρισμὸν, παρατηρεῖ ὅμως ὅτι εἶναι ἀκόμη «σμικροῦ τινος ἐνδεής» «τὴν γὰρ θεραπείαν οὕπω ξυνίημι ἦντινα ὀνομάζεις». Παρίσταται λοιπὸν ἀνάγκη διασαφήσεως τοῦ ὅρου *θεραπεία*. Δι' ἀκριβολόγου ἐξετάσεως τῆς ἐννοίας ταύτης (ὡς πράξεως «ἐπ' ἀγαθῷ τινι καὶ ὠφελίᾳ τοῦ θεραπευομένου» 13, b) περιέρχονται εἰς τὸ ἄτοπον ὅτι: οὐσης τῆς θεραπείας τῆς τέχνης ἢ ἐπιστήμης τοῦ θεραπεύειν, τὸ θεραπεύειν τινὰ σημαίνει καὶ βελτίω αὐτὸν συγχρόνως ποιεῖν, τὸ θεραπεύειν ἄρα τοὺς θεοὺς σημαίνει καὶ ὠφελεῖν καὶ βελτίους αὐτοὺς ποιεῖν· ἡ «θεῶν θεραπεία» ἐρμηνεύεται περαιτέρω ὡς ἡ τοὺς θεοὺς ὑπηρετοῦσα τέχνη· ἐρωτᾷ διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης τὸν Εὐθύφωνα (13, e) «τί ποτέ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ πάγκαλον ἔργον, ὃ οἱ θεοὶ ἀπεργάζονται ἡμῖν ὑπέρταταις χρώμενοι». Ἡ ἀπάντησις τοῦ Εὐθύφρονος «πολλὰ καὶ καλὰ

¹ Περὶ τῆς οὐσίας ὡς φιλοσοφικοῦ παρὰ Πλάτωνι ὅρου διέλαβεν ὁ E. S. THOMPSON ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ *Μένωνος*, (ἐν Λονδίῳ 1901) σ. 255-258. πρβλ. καὶ WERNER JAEGER, *Aristoteles*, ἐν Βερολίῳ, 1923, σ. 17, καὶ C. RITTER, *Neue Untersuchungen*, σ. 282. Περὶ τῆς παρ' Ἀριστοτέλει διαφόρου χρήσεως τῆς λέξεως οὐσία ὡς substance matérielle καὶ substance formelle βλ. LÉON ROBIN, *La théorie Platonicienne des idées et des nombres*, ἐν Παρισίοις, 1908, σ. 102.

² Ἐν 78, d ἀναφέρονται ἡ δικαιοσύνη, σωφροσύνη, σοσιότης ὡς μέρη τῆς ἀρετῆς. Παραβλητέον καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Γοργίου 507, b ὅτι δίκαιον τὸ περὶ τοὺς ἀνθρώπους τὰ προσήκοντα πράττειν, ὅσιον τὸ περὶ τοὺς θεοὺς.

³ Πρβλ. C. RITTER, *Platon* τομ. Β', ἐν Μονάχῳ, 1923, σ. 162 ἐξ.

ὁ Σώκρατες» εἶναι ἀσαφής καὶ ἀόριστος, διὸ ὁ Σωκράτης ἐρωτήσας περαιτέρω (14, a) ὅτι «τῶν πολλῶν καὶ καλῶν ἃ οἱ θεοὶ ἀπεργάζονται, τί τὸ κεφάλαιόν ἐστι τῆς ἐργασίας», ἀναγκάζει τὸν Εὐθύφρονα ἀσχάλλοντα πλέον («ὁ Σώκρατες, πλείονος ἔργου ἐστὶν ἀκριβῶς πάντα ταῦτα ὡς ἔχει μαθεῖν» 14, b) νὰ εἴπῃ τὸν ἕκτον καὶ τελευταῖον ἐν τῇ διαλόγῳ ὀρισμὸν (14, b): «ἐὰν κεχαρισμένα τις ἐπίσθηται τοῖς θεοῖς λέγειν καὶ πράττειν, εὐχόμενός τε καὶ θύων, ταῦτ' ἐστὶ τὰ ὅσια—τὰ δὲ ἐναντία τῶν κεχαρισμένων ἀσεβῆ».¹ ὁ Σωκράτης ζητεῖ νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἐξελέγξῃ καὶ τὸν ὀρισμὸν τοῦτον, ὁ ὁποῖος καταντᾷ νὰ ὀρίζῃ τὴν ὁσιότητα ὡς «ἐπιστήμην τινὰ τοῦ θύειν τε καὶ εὐχεσθαι»² ὅτε ἡ ὁσιότης θὰ ἦτο (14, d) «ἐπιστήμη αἰτήσεως καὶ δόσεως θεοῖς» κεχαρισμένα θὰ ἦσαν τότε μόνον τὰ τοῖς θεοῖς φίλα, κατὰ λογικὴν λοιπὸν ἀνάγκην τὸ ὅσιον γίνεται θεοφιλές (πρβλ. 7, a καὶ ἐξ.), ἐπανέρχονται δ' οὕτω εἰς πόρισμα τὸ ὁποῖον ἀντεκρούσθη ἀνωτέρω καὶ ἀπεδείχθη καὶ ὑπὸ τὰς δύο του ἐπόψεις ἐσφαλμένον (10, d): «ὁ λόγος ἡμῖν περιελθὼν πάλιν εἰς ταῦτόν ἦκει!» ἀναφωνεῖ ὁ Σωκράτης, ἀποδείξας εἰς τὸν φίλον του Εὐθύφρονα, ἀντιπρόσωπον οἰοεὶ τῶν τότε ἐπικρατουσῶν θρησκευτικῶν διδασκαλιῶν, ὅτι ἂν καὶ εἶναι εὐσεβῆς δὲν ἔχει ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς εὐσεβείας· ἐπιπροσθέτων δὲ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὅτι «ἐξ ἀρχῆς ἄρα ἡμῖν πάλιν σκεπτέον, τί ἐστὶ τὸ ὅσιον»³, προτείνει τι, τὸ ὁποῖον δὲν εὕρισκει πλέον πρόθυμον τὸν Εὐθύφρονα παραζαλισθέντα, ὡς φαίνεται, καὶ προφασισθέντα ὅτι ἔχει ἐπείγουσαν ἐργασίαν: «εἰσαϋθις, ὦ Σώκρατες· νῦν γὰρ σπεύδω ποι, καὶ μοι ὥρα ἀπιέναι». Οὕτω δὲ λήγει ὁ διάλογος φαινομενικῶς μόνον ἄνευ ἀποτελέσματος.

Πρὸς πλείονα διασάφισιν τῶν ἐνοπιῶν τοῦ διαλόγου παραθέτω ἐνταῦθα ἐν συνοπτικῷ οὕτως εἰπεῖν πίνακι τὰ κυριώτατα σημεῖα τῶν ὀρισμῶν τοῦ ὁσίου μετὰ τῶν ἐρωτήσεων καὶ τῶν διδομένων ἀπαντήσεων.

¹ Ο von ARNIM (Platon's Jugenddialoge, σ. 149) δέχεται ὅτι ὁ καὶ μετὰ τὸν ἕκτον ἀτελεῖ ὀρισμὸν (14, b) σιωπηθεὶς ἢ μὴ κατορθωθείς πλήρης ὀρισμὸς τῆς ὁσιότητος θὰ εἶχεν ὡς ἐξῆς: «Ὁσιότης ἐστὶν ἐπιστήμη ὑπηρετικὴ θεοῖς εἰς τὸ βελτίους ποιεῖν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς». Εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦτον λέγει ὅτι ὠρμήθη ἐκ τοῦ κατωτέρω (14, d) «οὐδὲν ἐστὶν ἡμῖν ἀγαθὸν ἢ, τι ἂν μὴ ἐκεῖνοι (οἱ θεοὶ) δῶσιν». Τὸ ψυχὰς θὰ ἠδύνατο τις ἴσως νὰ νομίσῃ ὑπὲρ τὸ δέον χριστιανικόν. Παραβλητέον ἕμως νομίζω τὸ χωρίον τῆς Ἀπολογ. 30, α «μηδὲν οὕτω σφόδρα ἐπιμελεῖσθαι ὡς τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς ἀρίστη ἔσται», ὅτε ὁ τοιοῦτος ὀρισμὸς φαίνεται εὐλογώτερος. Σημειωτέον ὅτι ἠδὴ ὁ BONITZ (σ. 234) ὠρίζε τὴν κατὰ τὸν διάλογον τοῦτον ὀριστέαν ὁσιότητα ὡς «τὴν πλήρη ἠθικότητα τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τῇ μορφῇ, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος γίνεται συνειδητῶς τὸ ὑπηρετικὸν ὄργανον τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ». Ὁ Σωκράτης κατὰ τῆς γνώμης ταύτης (14, b) οὐδὲν σοβαρὸν ἀντέταξεν.

² Καὶ ὁ Ξενοφῶν, Ἀπομν. Δ', 5, 2 ἐξ., θεωρεῖ εὐσεβῆ τὸν τοὺς θεοὺς τιμῶντα, κατὰ νόμους «καθ' οὓς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν»—«ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδῶς νομίμως ἂν τοὺς θεοὺς τιμῆ» ὁ δὲ «τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδῶς ὀρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβῆς ὠρισμένος εἴη». Ὅτι αἱ θυσίαι καὶ αἱ ἐορταὶ εἶναι τι ἐξωτερικὸν λέγει καὶ ὁ Κικέρων, de legib. II, 29 ἐξ.

³ Πρβλ. τὸ τοῦ Μένωνος 79, e: «Ἀπόκριναι τοίνυν πάλιν ἐξ ἀρχῆς· τί φῆς ἀρετὴν εἶναι;»

ΣΩΚΡΑΤΗΣ (5, d) Λέγε τί φῆς εἶναι τὸ ὄσιον καὶ τὸ ἀνόσιον.

I

ΕΥΘΥΦΡΩΝ

Α' (5, d): *ὄσιόν ἐστι ὅπερ ἐγὼ νῦν ποιῶ, τῷ ἀδικοῦντι ἐπεξιέναι ἕάν τε πατήρ ὢν τε τυγχάνῃ ἕάν τε μήτηρ ἕάν τε ἄλλος ὅστισοῦν. (πρῶτος ὀρισμός).*

Β' (6, e) *ἔστι τοίνυν τὸ μὲν τοῖς θεοῖς προσφιλὲς ὄσιον, τὸ δὲ μὴ προσφιλὲς ἀνόσιον. (δεύτερος ὀρισμός).*

Γ' (9, e): *ἀλλ' ἔγωγε φαίην ἂν τοῦτο εἶναι τὸ ὄσιον, ὃ ἂν πάντες οἱ θεοὶ φιλῶσιν, καὶ τὸ ἐναντίον, ὃ ἂν πάντες οἱ θεοὶ μισῶσιν, ἀνόσιον. (τρίτος ὀρισμός).*

Δ' (11, b): *οὐκ ἔχω ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, ὅπως σοι εἴπω ὃ νοῶ. περιέρχεται γάρ πως ἡμῖν αἰεὶ ὃ ἂν προθώμεθα, καὶ οὐκ ἐθέλει μένειν ὅπου ἂν ἰδρυσώμεθα αὐτό.*

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Α' (6, d ἐξ.): *ὅπερ ἄρτι σε ἠρόμην πειρῶ σαφέστερον εἰπεῖν—οὐ τοῦτο σοι διεκελευσμένη, ἔν τε ἢ δύο με διδάξει τῶν πολλῶν ὄσιων, ἀλλ' ἐκεῖνο: αὐτὸ τὸ εἶδος, ᾧ πάντα τὰ ὄσια ὄσιά ἐστιν, ἔφησθα γάρ που (5, d) μὴ ἰδέα τά τε ἀνόσια ἀνόσια εἶναι καὶ τὰ ὄσια ὄσια.*

Β' (8, a): *Ταῦτά ἄρα, ὡς ἔοικε, μισεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ φιλεῖται, καὶ θεομισῆ τε καὶ θεοφιλῆ ταῦτ' ἂν εἴῃ. — καὶ ὄσια ἄρα καὶ ἀνόσια τὰ αὐτὰ ἂν εἴῃ τούτῳ τῷ λόγῳ — οὐκ ἄρα ὃ ἠρόμην ἀπεκρίνω.*

Γ' (10, d): *οὐκ ἄρα τὸ θεοφιλὲς ὄσιόν ἐστιν, οὐδὲ τὸ ὄσιον θεοφιλὲς. ὡς σὺ λέγεις, ἀλλ' ἕτερον τοῦτο τούτου — καὶ κινδυνεύεις, ὦ Εὐθύφρων, ἐρωτώμενος τὸ ὄσιον, ὅ,τι ποτ' ἔστιν, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ οὐ βούλεσθαι δηλῶσαι, πάθος δέ τι περὶ αὐτοῦ λέγειν.*

Δ' (11, e) *Ἐπειδὴ μοι δοκεῖς σὺ τρυφᾶν, αὐτὸς σοι ξυμπροθυμήσομαι δεῖξαι, ὅπως ἂν με διδάξης περὶ τοῦ ὄσιου καὶ μὴ προαποκάμῃς ἰδὲ γάρ, εἰ οὐκ ἀναγκαῖόν σοι δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶν τὸ ὄσιον (τέταρτος ὀρισμός).*

II

Μεταστροφή ἐν τοῖς διαλεγόμενοις προσώποις

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

(12, c): *Ἄρα ἵνα δίκαιον, ἔνθα καὶ ὄσιον, ἢ ἵνα μὲν ὄσιον ἔνθα καὶ δίκαιον, ἵνα δὲ δίκαιον οὐ πανταχοῦ ὄσιον; μόριον γὰρ τοῦ δικαίου τὸ ὄσιον. οὕτω φῶμεν ἢ ἄλλως σοι δοκεῖ;*

(12, d): *Ὅρα δὴ τὸ μετὰ τοῦτο. εἰ γὰρ μέρος τὸ ὄσιον τοῦ δικαίου, δεῖ δὴ ἡμᾶς, ὡς ἔοικεν, ἐξευρεῖν τὸ ποῖον μέρος ἂν εἴῃ τοῦ δικαίου τὸ ὄσιον. — Πειρῶ δὴ καὶ σὺ ἐμὲ διδάξει, τὸ ποῖον μέρος τοῦ δικαίου ὄσιόν ἐστιν.*

(13, c): *Πᾶσα θεραπεία ταῦτόν διαπράττεται· ἐπ' ἀγαθῷ τινί ἐστι καὶ ὠφελίᾳ τοῦ θεραπευομένου·—καὶ ἢ ὁσιότης θεραπεία οὔσα θεῶν καὶ βελτίους τοὺς θεοὺς ποιεῖ; καὶ σὺ τοῦτο ξυγχορήσας ἂν, ὡς ὀπειδάν τι ὄσιον ποιῆς, βελτίω τινὰ τῶν θεῶν ἀπεργάζει (τίνα ποτέ λέγεις τὴν θεραπείαν τῶν θεῶν;).*

ΕΥΘΥΦΡΩΝ

(12, d): *Οὐκ, ἀλλ' οὕτω. φαίνει γάρ μοι ὀρθῶς λέγειν.*

(12, e): *Τοῦτο τοίνυν ἔμοιγε δοκεῖ τὸ μέρος τοῦ δικαίου εἶναι εὐσεβές τε καὶ ὄσιον, τὸ περὶ τὴν τῶν θεῶν θεραπείαν (πέμπτος ὀρισμός).*

(13, c): *Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγε· — πλείονος ἔργον ἐστὶν ἀκριβῶς πάντα ταῦτα ὡς ἔχει μαθεῖν· τόδε μέντοι σοι ἀπλῶς λέγω, ὅτι ἐὰν κεχαρισμένα τις ἐπίστηται τοῖς θεοῖς λέγειν τε καὶ πράττειν, εὐχόμενός τε καὶ θύων, ταῦτ' ἐστὶ τὰ ὄσια (ἕκτος ὀρισμός).*

III

Ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διαλόγου.

(14, c): Τί δὴ αὖ λέγεις τὸ ὄσιον εἶναι καὶ τὴν δσιότητα; οὐχὶ ἐπιστήμην τινὰ τοῦ θύειν τε καὶ εὐχεσθαι; (ἐπιστήμη ἄρα αἰτήσεως καὶ δόσεως θεοῖς δσιότης ἂν εἴη ἐκ τοῦ σοῦ λόγου;). (14, e) φράσον δέ μοι, τίς ἢ ὠφελία τοῖς θεοῖς τυγχάνει οὔσα ἀπὸ τῶν δώρων ὧν παρ' ἡμῶν λαμβάνουσιν;

(15, b): Κεχαρισμένον ἄρα ἐστὶν τὸ ὄσιον ἀλλ' οὐχὶ ὠφέλιμον οὐδὲ φίλον τοῖς θεοῖς. — Τοῦτο ἄρ' ἐστὶν αὖ, ὡς εἶπες, τὸ ὄσιον, τὸ τοῖς θεοῖς φίλον. — οὐκ αἰσθάνει ὅτι ὁ λόγος ἡμῖν περιελθὼν πάλιν εἰς ταῦτόν ἦκει; μέμνησαι γὰρ που ὅτι ἐν τῷ ἔμπροσθεν τό τε ὄσιον καὶ τὸ θεοφιλὲς οὐ ταῦτόν ἡμῖν ἐφάνη. — ἐξ ἀρχῆς ἄρα ἡμῖν πάλιν σκεπιέον, τί ἐστὶ τὸ ὄσιον.

(15, a): Τί δ' οἶε ἄλλο ἢ τιμὴ τε καὶ γέρα καὶ ὅπερ ἐγὼ ἄρτι ἔλεγον, χάρις;

(15, e): εἰσαῦθις ὃ Σώκρατες· νῦν γὰρ σπεύδα ποι, καὶ μοι ὦρα ἀπιέναι.

Οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ διαλόγου τούτου ἀποδέχονται ὁμοφώνως, καθ' ὅσον γνωρίζω, ὅτι ὁ διάλογος δὲν καταλήγει εἰς ὀριστικὸν τι ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ὡς καὶ τινες ἄλλοι Πλατωνικοὶ διάλογοι (ἰδ. κατωτ.) οὕτω καὶ ὁ προκείμενος παρ' ὅλην τὴν γενομένην συζήτησιν τελευτᾷ εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι, οἷονεὶ διαφυγόντος τοῦ ζητήματος, χρειάζεται νέα περὶ αὐτοῦ συζήτησις. Περὶ τῶν διαλόγων λοιπὸν τούτων ἰσχύει πολὺ περισσότερον τὸ γενικῶς περὶ τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων λεχθὲν «nihil certi dicitur» τοῦ Κικέρωνος (πρὸβλ. κατωτ.). Ἄλλὰ νομίζω ὅτι, ἂν μετὰ πλείονος ἐπιστασίας ἐξετασθῇ τὸ προκείμενον ζήτημα, ἔχομεν κατ' οὐσίαν σπουδαῖον φιλοσοφικὸν ἀποτέλεσμα (περὶ τῶν ἄλλων ἀποτελεσμάτων τῆς γενομένης συζητήσεως, γίνεται λόγος κατωτέρω), τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ὑπαγωγὴ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄσιου εἰς τὴν γενικωτέραν ἐννοιαν τοῦ δικαίου (11, e): ἰδὲ γὰρ (λέγει ὁ Σωκρ. εἰς τὸν Εὐθ.), εἰ οὐκ ἀναγκαῖόν σοι δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶν τὸ ὄσιον. Τούτου τεθέντος θὰ ἦτο βεβαίως τῶρα ἀνάγκη νέας ἐξετάσεως, τῆς ἐξετάσεως τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου (ἢ ἐννοιαν δὲν ἐξήτασε καθολικῶς ὁ Πλάτων ἐν τινι τῶν διαλόγων του, παροδικῶς δὲ μόνον ἀναφέρει τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ καὶ ἄλλ.). ἵνα γνωσθῇ καὶ ἡ μερικωτέρα ἐννοια τοῦ ὄσιου. Αἱ μετὰ ταῦτα μεταξὺ μάλιστα τῆς διττῆς μνείας τοῦ Δαιδάλου, γενόμεναι ἀπόπειραι νὰ καταταχθῇ τὸ ὄσιον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ὅλον δίκαιον ἢ εἰς μέρος αὐτοῦ, δὲν ἐξέρχονται τῶν ὀρίων ψιλῶν ἀποπειρῶν. Αἱ ἀτυχεῖς δὲ ἀπαντήσεις τοῦ εἰς ἄκρον πλεον περιπλεχθέντος Εὐθύφρονος (12, e, 14, b καὶ 15, a) περιστρέφουσιν οὕτως ἀδεξίως τὸ ζήτημα, ὥστε τὸ ὄσιον νὰ χαρακτηρισθῇ πάλιν ὡς «τὸ τοῖς θεοῖς φίλον» (15, c).

Τὸ ζήτημα τῆς διακρίσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ διαλόγου τούτου, συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν χρόνον ἢ τὸ χρονικὸν ὄριον τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Ἐν τῇ σημερινῇ

Πλατωνική έρευνή δὲν ἀμφισβητεῖται πλέον ὑπὸ οὐδενὸς ἢ γνησιότητος τοῦ διαλόγου¹. Πρῶτος ὁ Fr. Ast (Platon's Leben und Schriften, ἐν Λειψία, 1816, σ. 469-474) ἠμφεσβήτησε τὴν γνησιότητά του². Ὁ Schleiermacher (σ. 53) εἶπεν (1820) ὅτι φαινομενικῶς μόνον οἱ μικρότεροι Πλατωνικοὶ διάλογοι δὲν καταλήγουσιν εἰς θετικὸν τι ἀποτέλεσμα, διότι ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης αὐτῶν βλέπει ὅτι προδιαγράφεται ἡ ὁδὸς τῆς λύσεως ἐν τῷ διαλόγῳ. Ἐξαίρεσιν μόνον (λέγει) ἀποτελεῖ ὁ *Εὐθύφρων*, διότι ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ οὔτε προχωροῦσα διόρθωσις τῶν γενικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν δύναται νὰ ἀνευρεθῆ, οὔτε ἄμεσοι ὑπαινιγμοί, οἱ ὅποιοι νὰ γνωρίζουν εἰς τὸν προσεκτικὸν ἀναγνώστην τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος³. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ εἴπη ὠρισμένως ὅτι ὁ διάλογος εἶναι νόθος ἀποβλέπων εἰς τε τὸ φιλοσοφικὸν περιεχόμενον καὶ εἰς τὴν ἀπολογητικὴν τάσιν τοῦ διαλόγου. Ὁ AST διετένετο ὅτι ὁ διάλογος οὗτος καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν του εἶναι τι ἐντελῶς οὐχὶ Πλατωνικὸν (ganz unplatonisch in seiner Abzweckung und höchst dürftig in der Ausführung), καὶ τὰ συνήθη ὅτι δὲν καταλήγει εἰς θετικὸν τι ἀποτέλεσμα περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ὀσίου⁴. Ἀνωτέρω ὑπεστή-

¹ Ὁ P. NATORP, Jdeenlehre (σ. 38 σημ.) ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐν 6 d - e περὶ τοῦ εἶδους καὶ ἰδέας τοῦ ὀσίου λεγόμενα ἐθεώρησε κατ' ἀρχὰς τὸν διάλογον ὡς ὑπόπτου γνησιότητος, συμπληθέντα δὲ μᾶλλον ἐξ ἄλλων γνησίων Πλατωνικῶν συγγραμμάτων. Χρῆζει, ἔλεγεν, ἡ γνησιότης του ἀποδείξεων ἰσχυροτέρων τῶν μέχρι τοῦδε προσεγεχθεισῶν, ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἀπεδεικνύετο γνήσιος ἔπρεπε νὰ καταχθῆ πλησιέστατα πρὸς τὸν *Μένωνα*. Ἄλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου τούτου (1922) ἤρην (σ. 525) ἀνευ ἐνδοιασμῶν τὰς ἐπιφυλάξεις ταύτας καὶ παρεδέχθη τὸν διάλογον ὡς γνήσιον («An der Echtheit des Euthyphro zweifle ich jetzt nicht mehr»).

² Ἐθεώρει ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος 14 μόνον γνησίους, ὁ δὲ K. SCHAARSCHMIDT, Die Sammlung der Platonischen Schriften, zur Scheidung der echten von den unechten, ἐν Βόννῃ 1866, μόνον 9! Τὴν περὶ τοῦ νόθου τοῦ *Εὐθύφρονος* γνώμην τοῦ AST, τὴν ὅποιαν ὑπεστήριξε βραδύτερον ὁ F. UEBERWEG (Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge Platonischer Schriften, ἐν Βιέννῃ 1861, σ. 250, θεωρεῖ τὸν Σωκρατικὸν Πασιφῶντα τὸν Ἑρετρικὸν — Διογ. Λαέρτ. 2, 7, 3—ὡς τὸν συμπλητὴν τοῦ διαλόγου) καὶ ὁ SCHAARSCHMIDT (ἔνθ. ἀν., σ. 390 ἐξ.), ἀντέκρουσαν οἱ J. SOCHER (Platon's Schriften, ἐν Μονάχῳ, 1820, σ. 62) STALLBAUM (ἐν τοῖς Προλεγομ. τῆς πρώτης ἐκδ. τοῦ *Εὐθύφρ.*, σ. 137 ἐξ.) ὁ K. STEINHART (ἔνθ. ἀν., τόμ. Β', σ. 195 ἐξ.) καὶ ἐκ τῶν κυριωτάτων ὁ BONITZ (ἔνθ. ἀν. σ. 231 καὶ κυρίως 238 ἐξ.). Σήμερον πλέον παρὰ τὰς σχοινοτενεῖς καὶ ἀνιαρὰς (ἀντιρρήσεις τοῦ JOSEF WAGNER (ἔνθ. ἀν.) οὐδεὶς λόγου ἄξιος ἐρευνητῆς ἀμφισβητεῖ τὴν γνησιότητα τοῦ διαλόγου.

³ Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ SCHLEIERMACHER ἀντικρούει διὰ πολλῶν ὁ BONITZ, σ. 235.

⁴ Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ *Κικέρων* (Academ. Posteriora I, 46) εἶπε διὰ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος ὅτι: *Cuius (Platonis) in libris nihil affirmatur et in utramque partem multa disse-runtur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur*. Ἐξ αὐτῶν πάντως ὀρμώμενος ὁ WILAMOWITZ (Gött. Nachr. 1898 σ. 212) εἶπε διὰ τὸν Πλάτωνα ὅτι der Philologe muss sich darein finden, dass der Mann dessen Werke zu erläutern mit seine schönste Aufgabe ist, sein Handwerk in allen Teilen als ein leeres Spiel verachtet hat.

ρίχθη ὅτι τοῦτο οὕτως ἀπολύτως λεγόμενον δὲν εἶναι ὀρθόν, ἐὰν δὲ πρὸς στιγμὴν δεχθῶμεν αὐτὸ ὡς ὀρθόν καὶ σπουδαῖον λόγον θὰ ἔπρεπε διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ θεωρήσωμεν ὡς νόθους καὶ τὸν *Λάχητα*, τοὺς δύο *Ἰπλίας*, τὸν *Ἰωνα*, τὸν *Λύσιον* καὶ πρὸ πάντων τὸν *Χαρμίδην*, *Εὐθύδημον*, *Θεαίτητον* καὶ *Μένωνα*! Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Ἱστορικός Grote διῆσχρίσθη ὅτι οὐδεὶς τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ἐγράφη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους (399)¹. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν παλαιαὶ μαρτυρίαι (Διογ. Λαέρτ. 3, 35) ὅτι ὁ Σωκράτης ἀνέγνωσεν ἤδη αὐτὸς τὸν *Λύσιον* τοῦ Πλάτωνος («Ἡράκλειος, ὡς πολλὰ μου καταψεύδεται ὁ νεανίσκος οὗτος! πολλὰ γὰρ ὦν οὐκ εἴρηκε Σωκράτης γέγραφεν ὁ ἀνὴρ») καὶ περὶ τῶν διαλόγων *Γοργίου* καὶ *Φαίδωνος* ἄλλα διηγεῖται ὁ Ἀθηναῖος (ΙΑ', 505, e), ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι ἐπινοιαὶ μεταγενεστέρων οὐχὶ ἄξια προσοχῆς. Τῶν νεωτέρων τινὲς θεωροῦσι μερικοὺς τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ὡς γραφέντας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους².

Τὸ ζήτημα τῆς χρονολογικῆς ὀρθῆς κατατάξεως τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων (τ. ἔ. τῆς φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως τοῦ Πλάτωνος), ἐν τῶν μεγίστων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας, εἶναι σφόδρα περίπλοκον, καὶ μὲ τὰς ὑπαρχούσας πηγὰς δύσλυτον καὶ δυστέκμαρτον, τὴν λύσιν ὅμως τοῦ ὁποίου βεβαίως πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον αὕτη θέλει νὰ ὑπάρχῃ ὡς ζῶσα ἐπιστήμη. Τὴν περὶ τοῦ προκειμένου ἀσυμφωνίαν τῶν φιλολόγων ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν διαλόγων βλέπει τις, ὡς ἐν εἰκόνι, εἰς τοὺς πίνακας τοὺς ὁποίους ἐδημοσίευσεν ὁ C. Ritter ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Platon τόμ. Α'* (ἐν *Μονάχῳ*, 1910) σ. 235-231, 236-237 καὶ 254.

Νέοι ὅλως ὀρίζοντες εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἠνοιχθήσαν ἀπὸ τοῦ 1867, ὅτε ὁ Ἄγγλος φιλόλογος Lewis Campbell ἐξέδωκε τὸν *Σοφιστὴν* καὶ *Πολιτικὸν* μετ' ἀγγλικῶν σημειώσεων. Ἐγένετο δι' αὐτοῦ ἡ πρώτη ἀπόπειρα, ἵνα διὰ στατιστικῆς γλωσσικῆς ἐργασίας ἐξευρεθῇ ἡ ἐξέλιξις τοῦ Φιλοσόφου καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τῶν συγγραμμάτων του³. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐξηκολούθησε μὲν ὁ Γερμανὸς Dittenberger⁴ ἀλλ' ὡς πρόδρομοι ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐρεύνῃ, ἐπιστημονικῶς διεξαγομένη, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μόνον δύο, ὁ μνημονευθεὶς Campbell καὶ ὁ Carl Ritter.

¹ Πρβλ. IVO BRUNS, *Das Literarische Porträt der Griechen im fünften und vierten Jahrhundert*, ἐν Βερολίνῳ, 1896, σ. 225 ἐξ.

² Ο K. FR. HERMANN, *Geschichte und System der Platonischen Philosophie* ἐν Ἐιδελβέργῃ, 1839, σ. 452, ὁ ἀρχηγέτης τῆς νῦν ἐπικρατούσης θεωρίας περὶ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ Πλατωνικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος ἐκ διαλόγων Σωκρατικῶν, διαλεκτικῶν καὶ συνθετικῶν, τὸν διάλογον *Πρωταγόραν*, ὁ USENER, *Rhein. Mus.* 35, 131 τὸν *Φαίδρον*, καὶ ἄλλοι ἄλλοι.

³ Ο C. διῆσχρίσθη ὅτι ὁ *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, *Τίμαιος*, *Κριτίας* καὶ *Νόμοι* κεῖνται χρονολογικῶς πλησίον ἀλλήλων.

⁴ Πρβλ. τὴν σχετικὴν διατριβὴν του ἐν *Hermes*, 16, 1881, σ. 321-345, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ VON ARNIM λεγόμενα ἐν *SB* τῆς ἐν Βιέννῃ Ἀκαδημ. τῶν Ἐπιστ. 169, 1913, τεύχ. 3ῳ, σ. 3.

Ἐπέδειξαν οὗτοι ὅτι πλῆθος κοινῶν γλωσσικῶν στοιχείων ὑπάρχει ἐν τοῖς διαλόγοις ἐκείνοις, τοὺς ὁποίους συνέγραψε πρὸς τὴν ἡδὴ ὁ Πλάτων (Σοφιστής, Πολιτικός, Φίληβος), ταῦτα δὲ ἐλλείπουσιν ἐντελῶς ἐκ τῶν ἄλλων, τῶν προγενεστέρων, διαλόγων. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐξηκολούθησεν ὁ Πολωνός Wincenty Lutoslawski ἐν πολυλαῖς ἐργασίαις¹ καὶ ἄλλοι εἶτα μετ' αὐτούς. Κατὰ τῆς στατιστικῆς ταύτης γλωσσικῆς μεθόδου, ἣτις προϋποθέτει ὅτι πᾶς συγγραφεὺς εἰς τοὺς τρόπους τῆς ἐκφράσεώς του καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν εἰς τὸ ὕψος του διατρέχει περιόδους τινὰς ἢ στάδια μεταβολῶν, αἵτινες εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῶσι καὶ ὀρισθῶσι, ἀντετάχθησαν σπουδαῖοι φιλόσοφοι καὶ Πλατωνικοὶ ἐρευνηταὶ ὁ E. Zeller, B,⁴ 1, σ. 506 καὶ 512 καὶ SB' τῆς Πρωσ. Ἀκαδημ., 1887, ἀρ. 13, σ. 218) P. Natorp, O. Immiscy, A. Gercke² καὶ αὐτὸς ὁ Wilamowitz εἰρωνεύθη τὴν μέθοδον αὐτὴν (ὡς μέθοδον τοῦ μικροσκοπίου) καὶ ἄλλοι. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ διανοητικώτερον λεκτικὸν ὕψος, τὸ ὁποῖον θὰ παρεῖχε τὴν ἀληθεστέραν ἐξερεύνησιν τῆς ψυχῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν του, δὲν δίδει τοιαύτην τινὰ λαβὴν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς στατιστικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ κυρίως μόνον ἢ ἀνεύρεσις μορίων τινῶν (τί μὴν; γε μὴν, καὶ μὴν, ὄντως - τῷ ὄντι, ὡσπερ - καθάπερ, ὡς ἀληθῶς - ἀληθῶς, δῆλον ὅτι - δῆλον ὡς,³ κτλ.). Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξιαι κρίνονται αἱ ἐκφράσεις αἱ δηλοῦσαι κατάφασιν, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον αἱ ἀρνητικαὶ ἀπακνήσεις, τῶν ὁποίων βεβαίως ἢ χρησις ὅσῳ ἀνεπαισθητοτέρα διὰ τὸν συγγραφέα γίνεται ἐν τινι ὀρισμένῃ χρονικῇ περιόδῳ τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ δράσεως τόσῳ σπουδαιότερα δύναται νὰ ἀποδειχθῇ διὰ τὸν ἐρευνητὴν τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως, καὶ δύναται ἴσως νὰ παράσχη ποτὲ τεκμήρια χρονολογικὰ σπουδαιότατα. Ἐφ' ὅσον ὁμως παραμένει πάντοτε ὡς ἐξετάσιμος καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀποψις τοῦ ἐρμηνευτέου θέματος πρὸς δὲ καὶ τὸ γενικώτερον περιβάλλον, ὡς ὅροι ἐπιδρῶντες ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν καὶ ἐπὶ τὸν γλωσσικὸν εἰρμόν, γεννῶνται δυσχέρειαι καὶ ἐπιπλοκαί, ὧν ἡ λύσις δὲν προβλέπεται προσεχῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ. Ὡς ἔχουσι λοιπὸν σήμερον τὰ πράγματα μένει ἀμφίβολον ἂν ἡ μέθοδος αὕτη θὰ δυνηθῇ νὰ παράσχη τὴν τελειωτικὴν κρίσιν περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος, προκειμένου μάλιστα νὰ μὴ θελήσῃ τις νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἐκ τοῦ περιοχομένου τῶν διαλόγων ἐνδείξεις⁴. Καὶ

¹ Κυριώτερα: The Origin and Growth of Plato's Logic with an account of = Pl. s Style and of the Chronology of his writings, ἐν Λονδίνῳ, 1897. Ἠρβλ. περὶ αὐτοῦ FR. BLASS, Att. Beredt.² τόμ. Γ', 2, σ. 383 ἔξ.

² Einl. in die Alt. τόμ. Β' ³ σ. 463 - 469 (λίαν ἀξιανάγνωστα) πρβλ. καὶ 394 ἔξ.

³ Τ. ἔ. αἱ γλωσσικαὶ ἐκφράσεις τῆς τυπικῆς ἀπόψεως τῆς τέχνης τοῦ διαλόγου (VON ARNIM ἐν SB. κτλ. 169, 3, σ. 6), αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνεξάρτητοι τοῦ εἰδικοῦ θέματος τοῦ διαλόγου καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ ἀνευρίσκωνται εἰς ὅλους τοὺς διαλόγους. Ἐλλείποντος τοῦ διαλόγου τῶν προσώπων (Ἀπολογία, Μενέξενος, Συμπόσιον, Νόμοι) τὸ πρᾶγμα καθίσταται πολὺ δυσχερέστερον.

⁴ Ἴδὲ καὶ H. MAIER, Sokrates, ἐν Τυβίγγῃ, 1913, σ. 128 καὶ τὴν ἔκτενῇ τοῦ βιβλίου ἀνά-

τὸ ζήτημα τῆς χασμωδίας παρὰ τῷ Φιλοσόφῳ ἐξητάσθη, κυρίως ὑπὸ τοῦ Blass (ἐνθ. ἀν.) καὶ W. Janell¹, παρατηρήθη δὲ ὅτι αὕτη σπανίζει μὲν ἐν τοῖς *Νόμοις*, *Φιλήβῳ*, *Τιμαίῳ*, *Κριτία*, *Σοφιστῇ*, *Πολιτικῷ*, εἰς τοὺς πρώτους δ' ὅμως διαλόγους, τοὺς καλουμένους *Σωκρατικούς*, εὔρηται συχνάκις. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡσχολήθη (ἤδη ἀπὸ τοῦ 1896-97 ἀρξάμενος) περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ θαυμαστῆς φιλοπονίας καὶ ἀκριβείας, ἐπιδιώκων τὴν κατὰ λογικὴν ἀνάγκην ἐπιβεβαίωσιν τῶν πορισμάτων τῆς στατιστικῆς μεθόδου, ὃ ἐν Βιέννῃ Καθηγητῆς Hans von Arnim, πρὸ πάντων εἰς δύο ἐκτενεῖς ἐργασίας του: *Sprachliche Forschungen zur Chronologie der Platonischen Dialoge*² καὶ εἰς τὸ ἤδη μνημονευθὲν βιβλίον του «*Platon's Jugenddialoge, und die Entstehungszeit des Phaedros*» (ἐν Λειψία, 1914). Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ζητεῖ μετὰ μεγάλης ὀξυνοίας καὶ πολυμαθείας νὰ ἐπιβεβαίωσῃ διὰ θεωρητικῶν καὶ φιλοσοφικῶν λόγων τὰ ἐκ τῆς ψυχρᾶς γλωσσικῆς στατιστικῆς ἐξαγόμενα ἀποτελέσματα. Τὴν γλωσσικὴν ταύτην στατιστικὴν, ἣτις ἀτυχῶς φέρει ἐνίοτε εἰς διαστροφὰς καὶ ὑπερβολὰς, ἐφήρμοσε μετὰ τοιαύτης αὐστηρᾶς μεθόδου καὶ ἀκολουθίας, ὥστε νὰ ὁμολογῆται σήμερον ὅτι αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ τελειοποιηθῇ³. Τὰ ἐπιτευχθέντα οὕτω πορίσματα τοῦ ἐπιφανοῦς φιλόλογου, ἅτινα ὅμως δὲν ἔτυχον εἰσέτι γενικῆς ἀποδοχῆς, εἶναι ὅτι οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος ἐγράφησαν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν (SB. τῆς Βιενν. Ἀκαδημ., 169, 3, σ. 234): Ἰων, Πρωταγόρας - Λάχης, Πολιτείας Α', Λύσις, Χαρμίδης⁴, Εὐθύφρων, Εὐθύδημος, Γοργίας, Μένων, Ἰππίας ἐλάτιων, Κρατύλος - Συμπόσιον, Ἰππίας μείζων - Φαίδων (Κρίτων), Πολιτείας Β' - Γ', Θεαίτητος, Παρμενίδης Φαῖδρος, Σοφιστής, Πολιτικός, Φίληβος Νόμων Α'. Ἐπὶ τῆς γλωσσικοστατιστικῆς ταύτης μεθόδου ἐδράζονται ἤδη αἱ περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ἐκθέσεις τοῦ Th. Gomperz, H. Raeder, Const. Ritter καὶ ἄλλων⁵. Ἡ ἔρις σιν ὑπὸ ERNST HOFFMANN ἐν *Jahresb. des Phil. Ver.* Berlin 41, 1915, σ. 252-270, καὶ πρβλ. J. IMMISCH, Zum gegenwärtigen Stande der Platonischen Frage, ἐν *Neue Jahrb.*, 1899, σ. 440 ἐξ.

¹ *Quaestiones Platonicae*. Rostock, 1901., Diss.

² Ἐν τοῖς Πρακτ. τῆς Ἀκαδημ. τῆς Βιέννης τοῦ ἔτους 1912 τόμ. 169, διατριβὴ 3η σελίδες 1-234.

³ MAX WARBURG, Zwei Fragen zum «Kratylos», ἐν Βερολίῳ, 1929, σ. 37 ἐξ.

⁴ Περὶ τῆς χρονικῆς σχέσεως τοῦ *Εὐθύφρονος* πρὸς τὸν *Χαρμίδην* πρβλ. VON ARNIM, *Jugenddialoge*, σ. 148.

⁵ Πρβλ. VON ARNIM, SB. τῆς Βιένν. Ἀκαδημ., 169, 1913, τεῦχ. 3, σ. 1. καὶ *Anzeiger* τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας, 66, 1929. Ὁ ZELLER ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς συστηματικὴν παράστασιν τοῦ ὅλου Πλατωνικοῦ φιλοσοφικοῦ κόσμου, ἐνῶ οἱ νεώτεροι τούτου ἐρευνῶσι ζητοῦσι κυρίως νὰ καθορίσωσι τὰς διαφόρους φάσεις τῆς Πλατωνικῆς διανοήσεως. Ὁ Ἀμερικανὸς J. SHOREY ἐν τῷ βιβλίῳ του *The Unity of Plato's thought* (ἐν Σικάγῳ 1901) ἐζήτησε νὰ ἀνεύρῃ τὰς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Φιλοσόφου, ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν τελευταίων, διηκούσας σταθερῶς καὶ ἀναλλοιώτως σκέψεις καὶ θεωρίας του, νὰ ἐξαγάγῃ λοιπὸν ἐκ τῶν ταλαντώσεων τῆς φιλοσοφικῆς του ἐξελίξεως τὴν μόνιμον παραμείναν φιλοσοφικὴν διανοήσιν του.

ἐξακολουθεῖ εἰσέτι, ἐννοεῖται, ἰδίως δὲ διὰ τὸν *Γοργίαν* καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν *Φαῖδρον*. Γενικῶς εἰπεῖν σήμερον γίνεται ἀποδεκτὸν ὅτι τὰ τελευταῖα συγγράμματα τοῦ φιλοσόφου εἶναι ὁ *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, *Φίληβος*, *Νόμοι*, *Τίμαιος* καὶ *Κριτίας*, προηγούμενοι δὲ τούτων τὸ *Συμπόσιον*, ὁ *Φαῖδων*, ἡ *Πολιτεία*, ὁ *Θεαίτητος* καὶ ὁ *Παρμενίδης*. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων τὸ *Συμπόσιον* καὶ τὸν *Φαῖδωνα* πολλοὶ ἐρευνηταὶ κατατάττουσι εἰς τὰ τελευταῖα συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, ἐνωρίτερον δὲ συγγραφέντας θεωροῦσι τὸν *Γοργίαν* καὶ *Μένωνα*. Ἡ μεγαλύτερα διαφωνία καὶ αἱ ἰσχυρότεροι ἀμφισβητήσεις παρουσιάζονται προκειμένης κατατάξεως τοῦ *Φαῖδρου* (ὡς ἐλέχθη), *Λύσιδος*, *Εὐθύδημου* καὶ τῆς σειρᾶς τῶν Σωκρατικῶν ἢ ὡς προτιμᾷ ὁ von Arnim «νεανικῶν» διαλόγων τοῦ Φιλοσόφου. Εἰς τοὺς διαλόγους τούτους ζητεῖ ὁ Πλάτων νὰ καθοδηγήσῃ τὸν ἀναγνώστην του εἰς τὴν θεωρίαν ὅτι αἱ μερικώτεροι ἔννοιαι τῆς ἀρετῆς: *φρόνησις*, *δικαιοσύνη*, *σωφροσύνη*, *δουσιότης*, *ἀνδρεία* εἶναι μόνον διάφοροι μορφαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γνώσεως («ἐπιστήμης»), «τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ», τοῦτο δ' ὅμως τὸ ὑψιστὸν ἀγαθὸν δὲν εἶναι τι τῶν ἐπιγεῖων ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα ἐξετάζουσι αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν ἀπολύτως, τ. ἔ. ἡ μεταφυσικὴ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ¹.

Ὁ von Arnim (Jug. σ. 146) παραβάλλων τὰ χωρία τοῦ *Πρωταγόρου* 329, c-330, a καὶ 331 a-b, ἔνθα ἡ ὁσιότης ἀναφέρεται παρὰ τὴν δικαιοσύνην ὡς μόριον τῆς ἀρετῆς, πρὸς τὰ ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* λεγόμενα καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ ὁσίου ὑπὸ τὸ δίκαιον («τὸ μὲν ὅσιον πᾶν δίκαιον τὸ δὲ δίκαιον οὐ πᾶν ὅσιον») εὐρίσκει αὐτὰ εἰς ἀντίφασιν, ἣν δὲν δύναται τις νὰ παρίδῃ («in einem nicht wegzuleugnenden Widerspruch»). Ἄς παρεξετάσωμεν τὰ χωρία τῶν δύο τούτων διαλόγων. Ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* (11, e καὶ ἐξ.) ἔχομεν αὐστηρῶς τεθειμένον τὸ ζήτημα τοῦ δικαίου-ὁσίου, περὶ τούτου καὶ μόνον γίνεται ἀκριβῆς τὰς ποικίλας ἐκδοχὰς ἐξετάζουσα συζήτησις, τόσον μάλιστα ἀκριβῆς, ὥστε ὁ ἴδιος ὁ von Arnim φρονεῖ (ἐνθ. ἀν., σ. 145) ὅτι τοιαύτη συζήτησις περὶ τῆς γενικῆς καὶ ἐιδικῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου (-ὁσίου) γίνεται μὲ σκοπὸν διαφωτίσεως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τῶν μὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐπαρκῶς πεφωτισμένων ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν του. Ἐν τῷ χωρίῳ δ' ὅμως τοῦ *Πρωταγόρου* 329 c-330 a, γίνεται γενικὴ συζήτησις περὶ ἀρετῆς (καὶ τοῦ διδασκτοῦ αὐτῆς, περὶ οὗ πρβλ. τὸν *Μένωνα*) καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους (δικαιοσύνη) καὶ τῶν θεῶν ἐπίσης πρὸς ἀλλήλους (δουσιότης). Ἐντελῶς δὲ ἐν παρόδῳ γίνεται μνεία ὅτι ὁ Πρωταγόρας (ὅχι ὁ Σωκράτης) ἔλεγε «ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν αἰδῶ ἔπεμψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ αὐτὸν πολλοῦ ἐν τοῖς λόγοις ἐλέγετο ὑπ' αὐτοῦ (Πρωταγ.) ἡ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ

¹ Πρβλ. καὶ MAX WUNDT, *Gesch. der griech. Ethik* τόμ. Α'. (ἐν Λειψίᾳ 1908), σ. 372 καὶ σημ. 3. Ἄξιανάγνωστα εἶναι τὰ περὶ τοῦ Σωκράτους (σ. 349-420) λεγόμενα.

οσιότης και πάντα ταῦτα ὡς ἔν τι εἴη συλλήβδην, ἀρετή». Ἐπάγεται δέ: «Ταῦτ' οὖν αὐτὰ διελθέ μοι ἀκριβῶς τῷ λόγῳ, πότερον ἐν μὲν τί ἐστὶν ἡ ἀρετή, μόρια δὲ αὐτῆς ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη και σωφροσύνη και οσιότης, ἢ ταῦτ' ἐστὶν ἃ νυνδὴ ἔλεγον πάντα ὀνόματα τοῦ αὐτοῦ ἑνὸς ὄντος» παραλείπεται λοιπὸν μάλιστα τὴν δευτέραν φορὰν και ἡ ἀντίστοιχος ἔννοια τοῦ «πάντα ταῦτα». Μᾶλλον σπουδαιοφανὲς φαίνεται τὸ ἄλλο χωρίον (311, b) τοῦ Πρωταγόρου. Ἀναλάβωμεν αὐτὸ ἐξ ἀρχῆς. Ὁ Σωκράτης ἐρωτᾷ (330, c) τὸν Πρωταγόραν ἂν εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δικαιοσύνη και δίκαιον. Συμφωνοῦσιν ὅτι εἶναι τὸ αὐτό. Ἐπέρχεται εἶτα και ἡ ταύτισις τῆς οσιότητος πρὸς τὸ ὄσιον (330, d). Ὁ Σωκράτης (ὄχι ὁ Πρωταγόρας) εἶτα παρατηρεῖ ὅτι «ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ γε ἑμαυτοῦ φαίην ἂν και τὴν δικαιοσύνην ὄσιον εἶναι και τὴν οσιότητα δίκαιον» θέλων μόνον νὰ συνδέσῃ τὰς ἐννοίας ταύτας ὡς συγγενεῖς και νὰ ἀναίρησῃ τὸ προηγηθὲν και ἐσφαλμένως ὑπὸ λογικὴν ἔποψιν λεχθὲν ὅτι ἐὰν ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι οσιότης ὀφείλει νὰ εἶναι ἀνοσιότης, και ἐὰν ἡ οσιότης δὲν εἶναι δικαιοσύνη ὀφείλει νὰ εἶναι ἀδικία. Ἐπιφέρει δὲ (331, b) «και ὑπὲρ σοῦ δέ, εἴ με ἐφῆς, ταῦτ' ἂν ταῦτα ἀποκρονοίμην, ὅτι ἤτοι ταῦτόν γ' ἐστὶν δικαιοσύνη οσιότητι ἢ ὅτι ὁμοίωτατον, και μάλιστα πάντων ἢ τε δικαιοσύνη οἷον οσιότης και ἡ οσιότης οἷον δικαιοσύνη». ὁ σκοπὸς λοιπὸν τῆς ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ συζητήσεως, ὡς εὐκόλως πείθεται τις ἐκ τῆς παραναγνώσεως τῶν χωρίων εἶναι τελειῶς ἄλλος τῆς ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* περὶ δικαιο-ὄσιου συζητήσεως. Ἡ εἰς τὸ σημεῖον μάλιστα τοῦτο ἐπαφή και συγγένεια τῶν δύο διαλόγων Πρωταγόρου και *Εὐθύφρονος* ἀναβιβάζει και τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τοῦ τελευταίου, ἀφοῦ ὑπάρχουσι σπουδαῖοι ἐρευνηταὶ (von Arnim, M. Pohlenz) θεωροῦντες τὸν Πρωταγόραν ὡς ἓνα τῶν παλαιωτάτων διαλόγων ἢ (Wilamowitz) και ὡς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους συγγραφέντα¹. Προβαίνων περαιτέρω παρατηρῶ ὅτι ἐὰν τις ἤθελεν (ἐσφαλμένως) ἰσχυρισθῆ ὅτι ὁ Πλάτων, καθ' ὃν χρόνον συνέγραφε τὸν Πρωταγόραν, ἐθεώρει πέντε τὰς ἀρετὰς (συμπεριλαμβανομένης λοιπὸν αὐτοτελῶς τῆς οσιότητος) ἐνῶ ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* ἔχων ἤδη προχωρήσει εἰς τὴν φιλοσοφικὴν του ἐξέλιξιν ὑπάγει τὴν οσιότητα ὑπὸ τὴν δικαιοσύνην και θεωρεῖ αὐτὰς μόνον τέσσαρας, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιταχθῆ ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ Πρωταγόρᾳ (361, b) γενομένης νέας μνείας τῶν ἀρετῶν ἀναφέρονται τρεῖς και μόναι: δικαιοσύνη, σωφροσύνη και ἀνδρεία (παραλειπομένης τῆς σοφίας). Νομίζω ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ἀποδίδῃ τοιαύτην θεμελιώδη σημασίαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρετῶν, (ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* ἀναφέρονται τέσσαρες μόνον) οὐδὲ σημαίνει, ὡς μάλιστα και ὁ von Arnim (ἐνθ. ἀν. 150) ὀρθότατα παρατηρεῖ, ἡ ὑπαγωγή τῆς οσιότητος ὑπὸ τὴν δικαιοσύνην πρόοδόν τινα ἐν τῇ Πλατωνικῇ περὶ ἀρετῆς διδασκαλίᾳ. Ἐν τοῖς *Νόμοις* IB' 967, d-968, e ἄλλως τε ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ὁ «ἄρχων τῆς πόλεως» ἐκτὸς τῶν τεσσάρων «δημοσίων» (=θεμελιωδῶν) ἀρετῶν,

¹ A. GERCKE-NORDEN, Einleitung τόμ. Β' 3 σ. 398.

πρέπει να είναι και βεβαίως θεοσεβής, άντλεϊ δὲ τὴν θεοσεβείαν του ταύτην ἔκ τε τῆς ἐκδοχῆς περὶ ψυχῆς ὡς τοῦ πρεσβυτάτου ἀπάντων «ὅσα γονῆς μετέληφε» και ἀθανάτου και ἔκ τοῦ ἐν τοῖς ἄστροις ὑπάρχοντος νοῦ τῶν ὄντων (= θείας προνοίας). Ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχή, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐζητήθη νὰ ταχθῆ ὁ *Εὐθύφρων* μετὰ τὸν *Γοργίαν* και *Μένωνα* «ἐδράζεται ἐπὶ παραγνωρίσεως τοῦ σκοποῦ ὃν ἔταξεν ἑαυτῷ ὁ Πλάτων ἐν τῇ περὶ ἀρετῆς διδασκαλίᾳ του» οὐδὲ ἐσκόπει ποτὲ ὁ Φιλόσοφος νὰ καθορίσῃ δογματικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρετῶν αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ὡς φυσικαὶ ὑποθέσεις (Anlagen) ἢ ὡς μὴ φιλοσοφικαὶ πολιτικαὶ ἀρεταὶ εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου. Ἡ φιλόσοφος φύσις εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα (Πολιτ. IV, 487, a) «μνήμων εὐμαθῆς, μεγαλοπρεπῆς, εὐχαρις, φίλη τε και ξυγγενῆς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης». Πῶς ἀναιρεῖται ἡ γνώμη τῶν νομιζόντων ἔκ τοῦ χωρίου τοῦ *Γοργίου* 506 d - 507 c ὅτι ὁ *Εὐθύφρων* ἐπονήθη μετὰ τὸν *Γοργίαν* κατεδείχθη ὑπ' ἄλλων ἐπαρκῶς¹. Ὡς πρὸς τὸ χωρίον τοῦ *Γοργίου* 480, b ἐξ. ἔνθα λέγεται ὅτι «ἐπὶ τὸ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τῆς ἀδικίας τῆς αὐτοῦ ἢ γονέων ἢ ἐταίρων ἢ παιδῶν ἢ πατρίδος ἀδικούσης οὐ χρήσιμος οὐδὲν ἢ ρητορικὴ ἡμῖν—εἰ μὴ εἰ τις ὑπολάβοι ἐπὶ τούναντιον, κατηγορεῖν δεῖν μάλιστα μὲν ἑαυτοῦ, ἔπειτα δὲ και τῶν οἰκείων και τῶν ἄλλων, ὃς ἂν αἰετῶν φίλων τυγχάνῃ ἀδικῶν, και μὴ ἀποκρύπτεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ φανερόν ἄγειν τὸ ἀδίκημα» παρατηρητέον ὅτι λέγεται προφανῶς εἰρωνικῶς, προϋποθέτει δὲ ἀκριβῶς τὸ τῶν γονέων τὴν περίπτωσιν τοῦ *Εὐθύφρονος*, και κατ' ἀκαλουθίαν και τὴν προτεραιότητά του. Ἡ ἀτέλεια τοῦ *Εὐθύφρονος* ὑπὸ ἔποψιν τέχνης, παραβαλλομένου πρὸς τοὺς ἄλλους διαλόγους εἶναι προφανῆς, και ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως γίνεται ἀποδεκτὴ («dagegen zu streiten wäre Thorheit» λέγει ὁ Bonitz, ἔνθ. ἀν., σ. 239). *Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ δεχθῆ τις ὅτι ὁ Πλάτων συγγράφας μεγάλους και εἰς λόγον τέχνης περιτέχνους διαλόγους (Γοργίαν, Πρωταγόραν, Λάχητα κτλ.)² ἐπανῆλθεν εἶτα*

¹ Πρβλ. von ARNIM, σ. 151.

² Ἀναφέρω τὰς περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ *Εὐθύφρονος* γνώμας φιλολόγων τινῶν διὰ νὰ καταδειχθῆ περισσότερον τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος. Πλεῖω βλέπε εἰς τοὺς πίνακας οὓς παραθέτει ὁ C. RITTER, Platon τόμ. Α' σ. 230-231 και 236-237 και ὁ ERNST HOFFMANN ἐν *Jahresb. des Phil. Ver. zu Berlin*, 36, 1910, σ. 344-345. Ὁ SCHLEIERMACHER ἀμφέβαλε μὲν ἀλλὰ μεῖλλον ἐθεώρει τὸν *Εὐθύφωνα* γραφέντα μετὰ τὸν *Φαῖδρον*, *Πρωταγόραν*, (οἷ ἦτο κατ' αὐτὸν συμπλήρωσις) *Χαρμίδην* και *Λάχητα*, ὁ STEINHART (II 191 ἐξ. και 199 ἐξ.) μετὰ τὸν *Χαρμίδην*, *Λάχητα* *Πρωταγόραν*, και *Εὐθύδημον*, ὁ SUSEMIHL μετὰ τὸν *Χαρμίδην*, *Λάχητα* *Πρωταγόραν*, *Μένωνα* Ἀπολογία, *Κρίτωνα* και *Γοργίαν* κτλ. Ὁ GOMPERZ θεωρεῖ αὐτὸν γραφέντα μεταξὺ τοῦ *Πρωταγόρου* και τῆς *Πολιτείας* (διὰ τὰ ἐν *Πρωταγ.* 330, b, *Λάχητ.* 199, d και *Πολιτ.* Δ' 441-443 b.) μετὰ τὸν *Γοργίαν* δὲ και συγχρόνως πρὸς τὸν *Μένωνα*, ἥτις εἶναι γνώμη τοῦ τε RÄDER, σ. 127 ἐξ., και τοῦ HANS MAIER (Sokrates, σ. 128, σημ. 1) μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οὗτος νομίζει ὅτι ὁ μὲν *Μένων* ἐγράφη μετὰ τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Πλάτωνος εἰς κάτω Ἰταλίαν και Σικελίαν, ὁ δὲ *Εὐθύφρων* πρὸ τοῦ ταξιδίου τούτου. Ὁ ΜΩΡΑΪΤΗΣ (σ. 124) θεωρεῖ αὐτὸν γραφέντα μετὰ τὸν *Γοργίαν* τέταρτον τὴν τάξιν

ἀποτόμως εἰς ἀτεχνίαν ἐκουσίαν καὶ ἔγραψε τὸν *Εὐθύφρονα* ἔστω καὶ ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἀπολογία; Τοῦτο νομίζω ὅτι εἶναι μεθοδολογικὸν σφάλμα μέγα καὶ δύναται ἀδιστάκτως νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀπίθανον ἢ καὶ ἀνόητον. Ἡ εἰκασία ὅτι ὁ Πλάτων ἴσως ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ κατῆλθεν εἰς τοιοῦτον χαμηλὸν ἐπίπεδον διὰ νὰ νοηθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ δὲν φαίνεται εὐλογος, παρὰ μόνον ἐὰν γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ γνώμη τῆς συγχρόνου πρὸς τὴν δίκην συγγραφῆς τοῦ διαλόγου. Ἄλλ' ἐπεζητήθη ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ διαλόγου ὡς ἔργου ἐπικαιρότητος («Gelegenheitsschrift») ὑπὸ τοῦ Schleiermacher (ἐνθ. ἀν. σ. 53), ὁ ὁποῖος ἐταλαντεύετο ὡς ἐλέχθη, ἐὰν ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ τὸν *Εὐθύφρονα* ὡς γνήσιον Πλατωνικὸν ἔργον ἢ οὐχί¹. Ὡς ἐπιζητῶ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δι' ἰδίων παρατηρήσεων νὰ ὑπο-

[*Ἀπολογία*—*Κρίτων* (ἐν Μεγάροις)—*Γοργίας* (ἐν Ἀθ.)—*Εὐθύφρων*] καὶ πρῶτον φιλοσοφικὸν διάλογον. Ὁ W. A. HEIDEL (On Plato's Enthyphro, ἐν *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 1900, 31, σ. 163-181) θεωρεῖ αὐτὸν σ. (178) ὡς γραφέντα μετὰ τὴν Ἀπολογία, καθὼς καὶ ὁ M. CROISET ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος (Collection Budé) τόμ. Α' σ. 177 «Tout nous autorise à penser qu'il a dû être composé et publié peu après l'*Apologie*, vers 396 ou 395». Ὁ δὲ C. RITTER ὁμολογεῖ (Platon, Α' σ. 368 πρβλ. καὶ σ. 67) ὅτι ἐὰν τις δὲν δεχθῆ ὅτι ὁ *Εὐθύφρων* ἐγράφη πρὸ τῆς δίκης τοῦ Σωκράτους πρέπει νὰ τοποθετήσῃ αὐτὸν μετὰ τὸν *Γοργίαν*, ὅτε θὰ ἰδυνάτο τις νὰ ἔχῃ πολλὰς ἀντιρρήσεις. Ὁ ZELLER B⁴ 1 σ. 479 σημ. 5 θεωρεῖ τὸν *Εὐθύφρονα* ὡς συγγραφέντα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δίκης καὶ δὴ ὡς πολιτικὸν φυλλάδιον (Flugschrift) σκοπὸν ἔχον νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Ἀθῆν. τὴν εὐσέβειαν τοῦ Σωκρ. καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἀφωσύτητα αὐτοῦ. Τὴν σύντομον ταύτην γνώμην τοῦ ZELLER ἐπειράθησαν νὰ ἀντικρούσωσιν ὁ UEBERWEG (ἐ. ἀν. σ. 250) καὶ ὁ GROTE (Plato 1, 316). Καὶ ὁ νῦν ἐν Ἐτιδελβέργῃ καθηγητῆς ERNST HOFFMANN, Der gegenwärtige Stand der Platonforschung (Anhang εἰς τὴν Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. Φιλοσοφ. τοῦ E. ZELLER. Ἐν Βερολίνῳ, 1922), σ. 1056, ἀποδέχεται τρεῖς ομάδας τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων. Εἰς τὴν πρώτην τούτων κατατάσσει τὸν *Ἰωνα*, *Ἰππίαν ἐλ.*, *Πρωταγόραν*, *Λάχητα*, *Λύσιον*, *Παρμενίδην*, *Ἀπολογία*, *Κρίτωνα*, *Εὐθύφρονα*, *Γοργίαν* *Μενέξενον* *Εὐθύδημον*, *Μένωνα*, *Κρατύλον*, *Συμπόσιον* καὶ *Φαῖδωνα*.

¹ Ὁ AST (σ. 470) ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν ὡς ἔργον τὸ ὁποῖον ἐὰν εἶναι γνήσιον θὰ ἠναγκάσθη ὁ Πλάτων ἕνεκα τῶν περιστάσεων νὰ συγγράψῃ τὸ ταχύτερον ὅπως-ὅπως (eifertig verfasst), ἐπίσης καὶ ὁ ZELLER (II⁴, 479) νομίζει (πρβλ. καὶ ἀνωτέρω) ὅτι τὸν διάλογον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἔργον ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀσημαντον καὶ ἐπιπολαιῶς γραφέν, πρὸς ἐπικαιρότητα δὲ μόνον συνταχθῆν («eine immerhin flüchtige und unbedeutende Gelegenheitsschrift»). Πρβλ. ZELLER καὶ ἐν *Zeitschrift für Altertumswissenschaft*, 1851, σ. 250 ἐξ. Τὴν γνώμην ταύτην εἶχεν ἤδη εἶπει καὶ ὁ HERMANN BRANDIS καὶ STEINHART. Ὁ δὲ JOSEF WAGNER (σ. 45) χαρακτηρίζει σχολικώτατα τὸν διάλογον ὡς «eine ungeschickt durchgeführte Schülerarbeit». Ὁ WILAMOWITZ, *Platon* τόμ. Α' σ. 201 σημ. 1 λέγει ὅτι «παρὰδῶξως διςχυρίζονται ἱσχυροὶ ὅτι ὁ *Εὐθύφρων* συνεγράφη τότε (κατὰ τὴν δίκην). Εἶναι τοῦτο βεβαίως τὸ πλέον κτυπητὸν παράδειγμα ἀπάτης εἰς ἣν τόσον πολλοὶ περιέπεσον. Πρῶτον μὲν θεωροῦσι τὴνποίησιν ὡς ἱστορίαν, δεῦτερον μεταθέτουσι τὸ σύγγραμμά του τοῦτο». Ἀλλὰ ἄραγε θὰ ἰδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν τὰ αὐτὰ καὶ διὰ τὴν Ἀπολογία καὶ τὸν *Κρίτωνα* τοῦ «ποιητοῦ»;

δείξω πρόκειται περί νεανικοῦ ἔργου τοῦ Πλάτωνος ἐπιδιώξαντος τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ διδασκάλου του, καθ' ὃν τρόπον ἠδύνατο καὶ ἐνόμιζεν ἐπωφελέστερον δι' αὐτὸν νὰ πράξῃ. Ὅτι ὁ διάλογος ἔχει ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα (ὡς ὁ Schleiermacher πρῶτος εἶπε) οὐδείς ἀναγνώστης του δύναται σοβαρῶς νὰ διαμφισβητήσῃ, παρὰ τὰ λεγόμενα δὲ ὑπὸ ἄλλων (Bonitz, σ. 239) ὅτι τὸ ἀπολογητικὸν στοιχεῖον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ δὲν εἶναι οὐσιωδῶς μεῖζον καὶ περισσότερον τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις διαλόγοις ἔνθα ὁ Σωκράτης παρίσταται συναναστρεφόμενος πρὸς νέους, ἢ ἀπλῆ σύγκρισίς του πρὸς τοὺς διαλόγους τούτους δεικνύει καταφανέστατα τὴν ἀπολογητικὴν χροιάν τοῦ *Ἐὐθύφρονος*. Ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἐρευνητῶν κατατάσσεται ὁ διάλογος οὗτος εἰς τοὺς πρώτους διαλόγους τοῦ Φιλοσόφου, τοὺς ὁποίους (ὡς δέχεται ὁ von Arnim, σ. 141), ἐπιστέφει ὁ *Ἐὐθύδημος*, πλησίον τοῦ ὁποίου κατατάσσεται ὁ *Ἐὐθύφρων*. Περὶ τοῦ *Ἐὐθύφρονος* δισχυρίζεται ὁ von Arnim ὅτι προϋποθέτει τὸν *Λύσι* «διότι οὗτος—ὁ *Ἐὐθύφρων*—τὴν ἐκεί—ἐν τῷ *Λύσιδι*—τυπικῶς ὡς δυνατὴν ἀκόμη θεωρηθεῖσαν ἀναγωγὴν τοῦ ἀξιολόγου («des wertvollen» πρβλ. πάντως τὸ 220, a) εἰς τὴν *ἐπιθυμίαν* (=φιλίαν) ρητῶς ἀπορρίπτει, ἀντιθέτως δὲ ὑπολαμβάνει τὴν *φιλίαν* ὡς ἐπακολούθημα τῆς ἀντικειμενικῆς καλῆς συνθέσεως τοῦ ὑποκειμένου αὐτῆς. Ἡ θεμελιώδης αὕτη προϋπόθεσις τοῦ Πλατωνικοῦ Intellektualismus κατανοεῖται ἐν τῷ *Λύσιδι* μόνον ὑπὸ ἐκείνου τοῦ ἀναγνώστου ὅστις εἶναι εἰς θέσιν νὰ σκεφθῇ αὐτοτελῶς διὰ μέσου τοῦ κυκῶνος τῶν ἀποριῶν¹ τούναντίον ἐν τῷ *Ἐὐθύφρονι* ἢ ἀρχῇ ἢ πρότασις («Satz») αὕτη οὐ μόνον σαφῶς καὶ ρητῶς ἐκφράζεται, ἀλλὰ καὶ διαλεκτικῶς ἀποδεικνύεται». Καίτοι ὁ von Arnim δὲν ἀναφέρει ἐν ἀντιπαραβολῇ τὰ χωρία τῶν δύο τούτων διαλόγων εἰς τὰ ὁποῖα ἀποβλέπει, πείθεται τις παραλληλίζων τοὺς δύο διαλόγους ὅτι πρόκειται περὶ τῶν χωρίων τοῦ *Λύσιδος* 221 c-e («Ἄρ' οὖν τῷ ὄντι—ἡ *ἐπιθυμία* τῆς *φιλίας* αἰτία, καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν φίλον ἐστὶν τούτῳ οὐ ἐπιθυμεῖ καὶ τότε ὅταν ἐπιθυμῇ, ὃ δὲ τὸ πρότερον ἐλέγομεν φίλον εἶναι, ὕθλος τις ἦν») καὶ τοῦ *Ἐὐθύφρονος* 6, e 9, c-e καὶ 10, d-11, b. Ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ *Λύσιδι* (221, d) λεγόμενα περὶ τῆς ἀναγωγῆς ταύτης τοῦ ἀξιολόγου εἰς τὴν «ἐπιθυμίαν» χρησιμεύουσι μόνον ὡς γέφυρα πρὸς μεταβίβασιν τῆς ἐννοίας «ἐπιθυμία-φιλία» πρὸς τὸ «οἰκεῖον», ἀνάγεται λοιπὸν ἡ *φιλία* κατὰ τινὰ κατιοῦσαν κλίμακα πρὸς τὸ οἰκεῖον: *ἐπιθυμία-φιλία-ἐνθεές-οἰκεῖον*, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ἡ *ἐπιθυμία* κατὰ ταῦτα ἀφορμὴν ἔχει «τὸ οἰκεῖον» ἢ τὴν οἰκειότητα: «τοῦ οἰκειοῦ δὴ, ὡς ἔοικεν, ὅ τε ἔρωσ καὶ ἡ *φιλία* καὶ ἡ *ἐπιθυμία* τυγχάνει οὔσα, ὡς φαίνεται, ὃ Μενέξενε καὶ *Λύσι*.—Ὑμεῖς ἄρα εἰ φίλοι ἐστέν ἄλλήλοις, φύσει πῃ οἰκεῖοί ἐσθ' ὑμῖν αὐτοῖς». Ἐν τῷ *Ἐὐθύφρονι* (10, d) δ' ὁμοῦς λέγεται καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ὅσιον «φιλεῖται» ὑπὸ τῶν θεῶν (εἶναι «θεο-

¹ Ὁ VON ARNIM δὲν δηλοῖ ἐνταῦθα σαφῶς τίνος ἀπορίας ἐννοεῖ. Τὰς ἐν τῷ *Λύσιδι* μόνον ἢ τὰς Πλατωνικὰς γενικῶς ἀπορίας.

φιλές») μόνον διὰ τὸ εἶναι ὄσιον, ἐν δὲ τῷ *Λύσιδι* προσάγεται ἡ ἀπόδειξις ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι *φίλοι* (=ἐπιθυμηταὶ) πράγματός τινος παραδείγματος χάριν τοῦ *δσίου* διὰ τὰ λάβω τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐκ τοῦ *Εὐθύφρονος*, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς τῷ ὅσιῳ *οἰκείους* ἔχομεν λοιπὸν ἐν τῷ *Λύσιδι* περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς ἐννοίας τοῦ *φίλου* διὰ τοῦ φυσικοῦ συνδέσμου («φύσει πη») τοῦ οἰκείου. Παραλείπω τὴν διαφορὰν τῆς βάσεως τῆς φιλίας ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* (ὄσιον) καὶ ἐν τῷ *Λύσιδι* (ἔρωσ-φιλία). Ἡ ζητούμενη ὑπὸ τοῦ von Arnim, σχέσις ἐνταῦθα νομίζω ὅτι δὲν ὑφίσταται, παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον θελήσῃ τις μὲ πάντα τρόπον τὰ ἐπιτάξῃ τοῦ *Λύσιδος* τὸν *Εὐθύφρονα*. Τὸ κυριώτατον, μοναδικὸν δύναται τις μάλιστα τὰ εἶπη, τεκμήριον, περὶ τοῦ ὅτι ἐγράφη ὁ *Εὐθύφρων* μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, κατὰ ἐποχὰς ἄς, ὡς εἶδομεν, ἄλλοι τῶν φιλολόγων ἄλλως θέλουσι καὶ ὀρίζουσι, εἶναι ἢ ἐν τῷ διαλόγῳ *μνεία* (6, d - e) τοῦ *εἶδος*, τῆς *ιδέας*. Παραθέτω χάριν ἀκριβείας τὸ χωρίον. «Οὐ τοῦτό σοι διεκελευόμην» λέγει ὁ Σωκράτης, «ἐν τι ἢ δύο με διδάξαι τῶν πολλῶν ὄσιων, ἀλλ' ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ εἶδος, ᾧ πάντα τὰ ὄσια ἔστιν; ἔφησθα (=ἀπεδέχθης, πρβ. 5, d) γὰρ που μιᾶ *ιδέα* τὰ τε ἀνόσια εἶναι καὶ τὰ ὄσια ὄσια. Ταύτην τοίνυν με αὐτὴν διδάξον τὴν *ιδεάν*, τίς ποτέ ἐστιν, ἵνα εἰς ἐκείνην ἀποβλέπων καὶ χρώμενος αὐτῇ παραδείγματι, ὃ μὲν ἂν τοιοῦτον ᾗ, ὣν ἂν ἢ σὺ ἢ ἄλλοις τις πράττῃ, φῶ ὄσιον εἶναι, ὃ δ' ἂν μὴ τοιοῦτον, μὴ φῶ». Εἰς ταῦτα τὰ εὐκρινέστερον λεγόμενα προσθετέα καὶ τὰ ἀνωτέρω (5, d) «οὐ ταῦτόν ἐστιν ἐν πάσῃ πράξει τὸ ὄσιον αὐτὸ αὐτῷ, καὶ τὸ ἀνόσιον αὖ τοῦ μὲν ὄσιου παντὸς ἐναντίον, αὐτὸ δὲ αὐτῷ ὅμοιον καὶ ἔχον μίαν τινὰ *ιδεάν* κατὰ τὴν ἀνοσιότητα πᾶν, ὅτι περ ἂν μέλλῃ ἀνόσιον εἶναι;». Οὐδεμία ὅμως ἀνάγκη ὑπάρχει τὰς λέξεις ταύτας τοῦ Φιλοσόφου, ὣν τὴν σημασίαν θὰ ἐγνώριζεν ἐν ὅλῃ των τῇ ἐκτάσει ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Κρατύλον ἀναστροφῆς, τὰ ἐκλάβωμεν ὡς γραφείσας μετὰ τὸν πλήρη σχηματισμὸν τῆς περιφήμου περὶ τῶν *ιδεῶν* θεωρίας του, εἰς ἣν εἰσῆχθη πάντως διὰ τοῦ Σωκράτους πρὸς λύσιν τοῦ αἰνίγματος τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ταύτην ἀναπτύσσει εἰς τοὺς κατὰ πολὺ μεταγενεστέρους διαλόγους του (*Συμπόσιον*, *Φαίδωνα*, *Φαῖδρον*, *Παρμενίδην*, εἰς τὴν *Πολιτείαν* κτλ.)¹. Παραλείπω ὅτι τὴν *ιδεάν* εὐρίσκομεν ἤδη καὶ παρὰ τοῖς Ἰωσι φιλοσόφοις ἔχουσαν ἤδη τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς, τῆς ἀρχικῆς μάλιστα ἢ θεμελιώδους μορφῆς, τοῦ ἀτόμου² κτλ. παραδ. χάρ. παρ' Ἀναξαγόρα (Ἀποσπ. 4

¹ Ὁρθῶς παρατηρεῖ εἰς τὰς περὶ τοῦ «Σωκράτους ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος» λεπτὰς παρατηρήσεις του ὁ IVO BRUNS ἔ. ἀν. σ. 281 ἐξ.: Ἐπι τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Πλάτωνος συμβάντων κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς περὶ *ιδεῶν* θεωρίας του θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε δι' ἡμᾶς πῆλος τις καθιστῶν αὐτὰ ἀφανῆ. Δὲν ἐθεώρησε καλὸν τὰ μεταδώσει εἰς τὸν κόσμον πόσον ὠδήγησεν αὐτὸν πρὸς τοῦτο ὁ διδάσκαλος, οὐδὲ θὰ κατορθώσωμέν ποτε ἡμεῖς τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς μεταβιβάσεως σκέψωμεν ἐπὶ ἄλλον, ὅστις μόνος τὴν ὄψθην πρὸς ταύτας ἔδωκε, τὰ ἀναλύσωμεν κριτικῶς.—Περὶ τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τοῦ *Εὐθύφρονος* γνωμῶν ὡς πρὸς τὸ *εἶδος* - *ιδέα* ἰδὲ JOSEF WAGNER (ἔ. ἀ.), σ. 20, σημ. 2.

² Περὶ τοῦ παρὰ Πλάτωνι *εἶδος* - *ἄτομον* πρβλ. JUL STENZEL, Studien zur Entwickl. der Platon. Dialektik, ἐν Βρεσλαύα, 1917, σ. 5 καὶ 118.

Diels, τομ. Α³ σ. 400) και παρὰ Δημοκρίτῳ, ὅστις τὰ ἄτομα ἐκάλει *ιδέας* (= σχήματα, Diels, Β³ σ. 26 (362, 34)¹. *εἶδος* καὶ *ιδέα* ἐν τῷ *Εὐθύφρονι* σημαίνει τὴν (χαρακτηριστικὴν) μορφήν, τὸν τρόπον τῆς ἀντιλήψεως, εἶναι οἰονεὶ μεταφορικῆς χρῆσις τῆς Ὀμηρικῆς (ἐπὶ ἀνθρώπων) σημασίας («εἶδος ἐπὶ προσώπου» Σχολ.). Ὁ Πενθεὺς ἀποτεινόμενος εἰς τὸν Διόνυσον ἐν Εὐριπ. Βακχ. 471 ἐρωτᾷ αὐτὸν «τὰ δ' ὄργι' ἐστὶ τίν' *ιδέαν* ἔχοντά σοι;» (= τὰ δὲ ὄργια αὐτὰ ποίαν μορφήν ἔχουν σὺ ποῦ τὰ ξέρεις;)².

Καταρριπτομένου λοιπὸν τοῦ ἄλλως ἀσθενοῦς ἐπιχειρήματος περὶ τοῦ *εἶδος* καὶ *ιδέα* (ἐν τούτοις δ' ἀνεύρισκεν ὁ Ueberweck τὴν νοθεῖαν τοῦ διαλόγου) ἔχομεν πλείστους ὅσους ἄλλους λόγους, νὰ θεωρῶμεν τὸν διάλογον τοῦτον ὡς νεανικὸν ἔργον τοῦ Πλάτωνος, ἀφωσιωμένου πρὸς τὸν ἐν κινδύνῳ εὕρισκόμενον διδάσκαλόν του. Ὁ διερχόμενος τὸν διάλογον οὐδεμίαν εὕρισκει ἐν αὐτῷ πραγματικὴν μορφήν κατὰ τοῦ Μελήτου· ἢ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους διδομένη περιγραφὴ του εἶναι ἐντελῶς ἀντικειμενικῆ: *τετανόθριξ*—*οὐ πάνυ εὐγένειος*—*ἐπίγρυπος* δέ. *Τετανόθριξ* λέγεται ὁ ἔχων τετανὰς τ. ἔ. τεταμένας, μακράς, τὰς τρίχας (ἀντίθ. *οὐλόθριξ*. *οὐλόκομος*). οὐδὲν δὲ ὑποκειμενικῶς ἐπίμεμπτον χαρακτηριστικὸν δηλοῖ ἢ λέξις, ὅσον καὶ

¹ Πρβλ. πρὸς τούτους περὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους (B 23) MAX POHLENZ, *Aus Platos Werkezeit*, ἐν Βερολίῳ, 1913, σ. 164 σημ. 1.

² Θὰ ἐμγκύνετο ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐὰν διελάμβανον ἐκτενέστερον περὶ τῶν λέξεων *ιδέα* - *εἶδος* παρὰ Πλάτωνι. Περὶ τούτων ἱκανὰ παρατηρεῖ ὁ ZELLER Β⁴, 658 σημ. 2 καὶ ὁ WILAMOWITZ πραγματευόμενος περὶ τοῦ «εἰδῶν φίλοι» (Platon, τόμ. Β', σ. 248 ἐξ. πρβλ. καὶ σ. 79)· εἰς τὸ χωρίον δὲ τοῦ *Εὐθύφρονος* (5 d) δὲν ἀποδίδει καὶ ὁ WILAMOWITZ τὴν βραδύτερον παρὰ Πλάτωνι σχηματισθεῖσαν ἰδιαιτέραν ὄλως ἔννοιαν τῆς *ιδέας*: «Sehen wir nun noch einmal *Euthyphron* (5 d) an: ἔχον μίαν τινὰ *ιδέαν* κατὰ τὴν οὐσίτητα, so heisst das nur, dass alle die einzelnen ὄσια eine und dieselbe Erscheinung, Form, der Betrachtung darbieten, und diese heisst 6 d αὐτὸ τὸ εἶδος ᾧ πάντα τὰ ὄσια ὄσια ἐστὶ. Da ist das εἶδος nichts anderes, weder eine Idee im Sinne der Lehre des Staates, noch ein logischer Begriff; es kann nur zu beiden einmal werden. Παραβάλλει δὲ εἶτα καὶ αὐτὸς πρὸς *Γοργ.* 503, e καὶ *Μένωνα* 72, c. Πρὸ τοῦ WILAMOWITZ ὅτε BONITZ, ἐνθ. ἀν. 241 καὶ πρὸ πάντων τούτων ὁ ZELLER (Philos. der Gr. νῦν ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει, τόμ. Β' 1, σ. 525, σημ. 1) ἐδέχθη διὰ τὸ προκείμενον χωρίον τοῦ *Εὐθύφρονος* παρομοίαν σημασίαν τοῦ *εἶδος* - *ιδέα*, κατ' ἀνάγκην βέβαια ὁ ZELLER, ἀφοῦ θεωρεῖ τὸν *Εὐθύφρονα* τὸν πρῶτον διάλογον τοῦ Πλάτωνος. Ὁ BONITZ μάλιστα ὀρθότατα παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὸ προκείμενον χωρίον τοῦ *Εὐθύφρονος* ἐσφαλμένως ὄλως ἢ λέξις αὐτὸ συνήπτετο πρὸς τὸ ὄσιον «τὸ ὄσιον αὐτὸ», ἀντὶ νὰ συνδεθῇ «αὐτὸ αὐτῷ ταύτόν», ὅπως μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ «αὐτὸ αὐτῷ ὅμιον». Ἡ φράσις «ἔχον μίαν τινὰ *ιδέαν* κατὰ τὴν ἀνοσιότητα πᾶν» ἐξελέχθη λίαν προσφόρως διὰ τὸ «ἀνόσιον». Τὸ ἀνόσιον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ (πᾶν) ἔχει μίαν ἐνιασίαν καὶ κοινήν μορφήν, «μίαν τινὰ *ιδέαν*» ἐνιασίαν τινὰ χαρακτῆρα. Βλέπω οὕτω καὶ τὴν ἰδικήν μου ἀντίληψιν, σχηματισθεῖσαν ἐκ τῆς ἀμέσου μόνον μελέτης τοῦ διαλόγου, ἐπικυρουμένην ὑπὸ τῆς γνώμης ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν. Περὶ τοῦ *εἶδος* - *ιδέα* προσθέτω περαιτέρω καὶ C. RITTER *Neue Untersuchungen über Platon*, ἐν Μονάχῳ, 1913 σ. 228-326 (συνελέχθησαν ἐκεῖ πάντα τὰ παρὰ Πλάτωνι σχετικὰ χωρία) καὶ τὰ ἄλλα χωρία

ἄν τοιοῦτον πρόσωπον δὲν εἶναι δυνατὸν γενικῶς εἰπεῖν νὰ θεωρηθῆ ὡραῖον. Ἐχομεν ἄλλως τε παρὰ τῷ Γαληνῷ «τετανὸν (=ἄνευ ρυτίδων) καὶ καθαρὸν διαφυλάττει τὸ πρόσωπον» «δέρμα τετανὸν» καὶ ἄλλας συνδέσεις τῆς λέξεως δεικνυούσας τὸ ἀνεπίψογον τῆς σημασίας τῆς. Ἐρωτᾶται τῶρα εἶναι δυνατὸν συγγράφων ὁ Πλάτων τὸν διάλογον τοῦτον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Σωκράτους, ὀλίγα μάλιστα ἔτη μετὰ ταῦτα, ὅτε ἡ διάθεσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ κρίσις περὶ τοῦ ἀποθανόντος φιλοσόφου δὲν θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ οἷα καὶ περὶ τὸν χρόνον τῆς καταδίκης του¹, νὰ μὴ παρενεῖρε καὶ τινα πλάγιον ὑπαινιγμὸν ἢ μομφὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἀποδοκιμαστικὴν ἔνδειξιν κατὰ τοῦ Μελήτου καὶ τῶν λοιπῶν κατηγορῶν, διὰ τὸ συντελεσθὲν ἤδη μέγα ἀδίκημα, παρὰ θὰ διετῆρει ἐν τῷ διαλόγῳ τὴν ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸν τὸν Πλάτωνα, ψυχολογικὴν ἐκείνην ἀταραξίαν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὸ Α' Β' καὶ Ε' κεφάλαιον τοῦ διαλόγου; Ἡ ἡρεμία αὕτη ὑπελήφθη ὑπὸ τινῶν ὡς ἀστειώτης²! Θὰ ἐννοῆται πάντως τὸ χωρίον 2. a-c. Ἄλλοι πάλιν³ ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἡρεμία αὕτη τοῦ Πλάτωνος προέρχεται ἐκ τῆς ἀφροντισίας περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς δίκης, πρὸς τοιοῦτους μάλιστα κατηγορούς, τὸ ὁποῖον ὄλως ἄτοπον. Οὔτε καὶ τὴν ἀθωότητα δὲ τοῦ Σωκράτους θεωρῶ ἐπαρκῆς τεκμήριον, ὥστε νὰ τὰ ὁποῖα παραθέτει ὁ W. SCHMID ἐν *Phil. Woch.*, 1928, σ. 615, («εἶδος ἰδέας μιᾶς» Ἐρμολ. περὶ ἰδ. σ. 221, 12 R. ἐξ.), καὶ WERNER JABGER, *Aristoteles*, σ. 18. Τελευταῖον διέλαβεν ἐκτενῶς περὶ τοῦ εἶδος καὶ ἰδέα ὁ ἐν Μαρβούργῳ καθηγητὴς PAUL FRIEDLAENDER (Platon, ἐν Βερολίνῳ, 1928, 1, σ. 16 ἐξ.), ὁμολογεῖ ὅτι ἀρχικῶς ἰδέα εἶναι τὸ Γερμ. Sicht, ἐν ᾗ λέξει ἐνοῦται ἢ τε ἐνέργεια τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὁρατὸν γινόμενον (Ἑλληνιστὶ σήμερον δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν διὰ μιᾶς λέξεως τὸ Γερμανικὸν Sicht), εἶδος δὲ μᾶλλον τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἤδη ὀφθέν, ἡ εἰκὼν, ἡ μορφὴ ὡς ἀντικείμενον τοῦ ὁράν, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀμφοτέραι αἱ λέξεις οὐ μόνον ἐναλλάσσονται, ἀλλὰ καὶ ἔλαβον ἀντὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐσωτερικῆν τινὰ ὄλως σημασίαν. Τὸ περὶ τῶν Ἐρετριέων Ἡροδότειον ὅμως (6,100) «ἐφρόνησαν διφασίας ἰδέας» μεταφράζεται λίαν ἐλευθέρως in doppelter Form denken. Ἐνταῦθα ὠφελεῖ ἡ μεταγενεστέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα παρέχουσα τὴν λέξιν ἐφ' ἧς καὶ ὁ Ἡρόδοτος σημασίας «γνώμη», ὡς τὸ «ἐβουλευόντο» καὶ «ἐσκευάζοντο» ἀποδεικνύουσι. Ἡ λέξις προσέλαβε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ (ἐκ τῆς ὀψέως σχηματιζομένου) *συνόλου*, πρβλ. Θεαίτ. 204 a «μία ἰδέα ἐξ ἐκάστων τῶν συναρμοττόντων στοιχείων ἢ συλλαβῆ». Ἐκ τοῦ Friedländer παραλαμβάνων σημεῖω τὴν διατριβὴν τοῦ E. A. TAYLOR, *The words εἶδος-ιδέα in Pre-Platonic Literature*, *Varia Socratica* 178 ἐξ., ἦν ἐγὼ δὲν εἶδον. Γενικώτερον δύναται τις νομίζω νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ μὲν εἶδος ἀναφέρεται εἰς τὴν (κοινὴν) ἐξωτερικὴν μορφήν, ἰδέα δὲ εἶναι ἡ τοῦ εἶδους ἐν ἡμῖν σύλληψις καὶ ἀντιληψις.

¹ Τὰ περὶ καταδιώξεως καὶ θανάτου τῶν κατηγορῶν τοῦ Σωκράτους λεγόμενα ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων (ἰδ. Π. ΒΙΖΟΥΚΙΑΟΥ. Ἡ Δίκη τοῦ Σωκράτους, σ. 242 ἐξ.) Διοδ. Σικελιώτου XIV 377 (627) Πλουτάρχ. Ἡθ. 538 d Διογ. Λαερτ. II, 5,43 κξ. φαίνονται μὲν καὶ εἶναι πλάσματα ἐπινοηθέντα ἐκ ψυχολογικῶν λόγων, διὸ καὶ ἀποκρούονται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὰ, ἐνδείγματα τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως, ἣν θὰ ἀνέμενε τις ἐν Ἀθήναις μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Φιλοσόφου.

² Πρβλ. BONITZ σ. 229 ἐξ οὗ παραλαμβάνει τὰ ἑαυτοῦ ὁ JOSEF WAGNER σ. 6.

³ E. MUNK, *Die natürliche Ordnung der Platonischen Schriften*, Βερολίνο, 1857, σ. 445.

ἐδικαιολόγει τοῦτο τοιαύτην τινὰ ἀφροντισίαν. Ἐν 3, a λέγεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους «Μέλητος ἡμᾶς ἐκκαθαίρει (= πειράται ἐκκαθαίρειν) τοὺς τῶν νέων τὰς βλάστας διαφθείροντας» ἐν 5, a δὲ φιλοσοφικώτατα χαριεντίζεται πρὸς τὸν Εὐθύφρονα ὅτι αὐτὸς «καὶ πρὸ τῆς γραφῆς τῆς πρὸς Μέλητον—καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ τὰ θεῖα περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο» τῶρα δὲ διδασκόμενος ὑπ' αὐτοῦ—τοῦ Εὐθύφρονος—θὰ ἡδύνατο νὰ εἶπη εἰς τὸν Μέλητον: «ἐκείνῳ τῷ διδασκάλῳ—τῷ Εὐθύφρονι—λάχε δίκην πρότερον ἢ ἐμοί»¹.

Μνειάν τῆς δίκης τοῦ Σωκράτους ἀνευρίσκω εἰς τὰ ἐξῆς χωρία τοῦ διαλόγου. Πρώτιστα πάντων ἀναφέρει (3, b) ὁ Σωκράτης τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν: «φησὶ γὰρ με ποιητὴν εἶναι θεῶν, καὶ ὡς καινοὺς ποιῶντα θεοὺς, τοὺς δ' ἀρχαίους οὐ νομίζοντα» (πρβλ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Α', 1 ἐξ.). Περαιτέρω παρατηρητέον ὅτι ὁ φιλόσοφος εἶναι πῶς περιδεῆς περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐναντίον του δίκης, διότι ὁμολογεῖ ἑαυτὸν (C, 3) «διδασκαλικὸν τῆς αὐτοῦ σοφίας» ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι νομίζουσιν ὅτι ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλους ποιεῖ τοιούτους «θυμοῦνται», ἐξοργίζονται λίαν δι' αὐτό. «Ἐγὼ δὲ» ἐξακολουθεῖ «φοβοῦμαι, μὴ ὑπὸ φιλάνθρωπίας δοκῶ αὐτοῖς (Ἀθηναίους) ὅτι περ ἔχω ἐκκεχυμένως παντὶ ἀνδρὶ λέγειν» παρακάμπτων δὲ καὶ παραβλέπων τὸ εἰλικρινὲς φιλοφρόνημα τοῦ Εὐθύφρονος ὅτι θὰ καταγελωσῶ καὶ αὐτοῦ ὡς πρᾶττουσι τοῦτο καὶ διὰ τὸν Εὐθύφρονα, λέγει ὅτι ἐδῶ πρόκειται περὶ σπουδαιότερου πράγματος («σπουδάσονται» 3, e) καὶ ὅτι ἡ ἐκβασίς τῆς δίκης εἶναι ἄδηλος εἰς τοὺς ἄλλους τῶν ἀνθρώπων πλὴν τῶν μάντεων² (8, b). Κατωτέρω ὁμολογεῖ ὁ Σωκράτης πλαγίως ὅτι ἐὰν αὐτὸς ἔκαμῃ τι ἀδίκημα πρέπει νὰ τιμωρηθῆ, ἀλλὰ δὲν παραδέχεται ὁ ἴδιος ὅτι διέπραξέ τι τοιοῦτον: (8, b) «Ἦδη τινὸς ἡκουσας (ὦ Εὐθύφρον) ἀμφισβητοῦντος, ὡς τὸν ἀδίκως ἀποκτείναντα ἢ ἄλλο ἀδίκως ποιῶντα οἰοῦν οὐ δεῖ δίκην δίδουσαι;». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἀμέσως κατωτέρω (8, d): «οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν, ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην». Λεπτὴν εἰρωνεῖαν ἐνέχει ἡ παρατήρησις τοῦ Φιλοσόφου παρορμῶντος τὸν Εὐθύφρονα νὰ ἀποδείξῃ (9, a) εἰς αὐτὸν ὅτι ἔχει ὀρθῶς «ὕπερ τοῦ τοιούτου (φόνου) ἐπεξιέναι καὶ ἐπισκῆπτεσθαι φόνου τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ» καὶ ἐπαγομένου «μανθάνω, ὅτι σοι δοκῶ τῶν δικαστῶν δυσμαθέστερος εἶναι», ἔνθα τὸ *δυσμαθέστερος* οὐδὲ πόρρωθεν σημαίνει προσβολὴν τινὰ τῶν Ἀθηναίων δικαστῶν, ἀλλὰ μέμφεται μόνον τοῦ ἰδίου τοῦ Σωκράτους *δυσμάθειαν* ἐν ἄλλοις

¹ Πῶς τὸ τέλος τοῦ *Θεαίτητου* «νῦν μὲν οὖν ἀπαντητέον μοι εἰς τὴν τοῦ βασιλείως στοᾶν ἐπὶ τὴν Μελήτου γραφήν, ἣν με γέγραπται» συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ *Εὐθύφρονος*, καὶ πῶς αἱ ἀμφιβολίαι τοῦ Schaarschmidt αἴρονται, καταδεικνύει ὁ ERNST WAGNER, über Platos Euth., κτλ., σ. 438-455. Τοιαύτη δίκη οἷα ἡ ἐναντίον τοῦ Σωκράτους βεβαίως θὰ ἐχρειάσθη πολλὰς ἡμέρας καὶ πολλὰς ἀνακρίσεις πρὸ τῆς τελειωτικῆς ἀποφάσεως.

² Τοιαύτη παρατήρησις θὰ ἦτο ἀδύνατος ἐὰν ἐγράφετο ὁ διάλογος μετὰ τὴν δίκην καὶ καταδίκην τοῦ Σωκράτους.

λέξει λέγει: τοὺς δικαστὰς δυσκόλως καὶ οὐχὶ ἄνευ ἀναντιρρήτων τεκμηρίων πείθει τις (ὅπερ, ὡς εἰκός, εἶναι προτέρημα τῶν δικαστῶν), ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι ὡς πρὸς τοῦτο ἀκόμη χειρότερος ἢ οἱ δικασταί. Φανερὰν ἀναφορὰν τοῦ Σωκράτους εἰς ἑαυτὸν ἔχομεν, νομίζω, ἐν 15, d: «εἰ γὰρ μὴ ἤδειςθα σαφῶς τό τε ὄσιον καὶ τὸ ἀνόσιον, οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ποτε ἐπεχείρησας ὑπὲρ ἀνδρὸς θητὸς ἀνδρα πρεσβύτην, πατέρα, δικασθῆναι φόνου, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοὺς ἂν ἔδειςας παρακινδυνεύειν, μὴ οὐκ ὀρθῶς αὐτὸ ποιήσῃς, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἡσχύνῃς». Ὁ Φιλόσοφος ἐκ τῶν λόγων τούτων καὶ εὐσεβῆς διαφαίνεται («καὶ τοὺς θεοὺς ἂν ἔδειςας») καὶ τοὺς Ἀθηναίους νοθετεῖ νὰ μὴ προβῶσι εἰς ἀδικίαν τινὰ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τοῦ ζήσαντος «ἅπαντα τὸν βίον ὀσίως καὶ δικαίως» (Ξενοφ. Ἀπολογ. 5). Ἀλλὰ δὲν δεικνύει καὶ τὴν φανερὰν θεοσέβειαν τοῦ Σωκράτους ἢ ἐρώτησίς του (13, e) «τί ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάγκαλον ἔργον, ὃ οἱ θεοὶ ἀπεργάζονται ἡμῖν ὑπέρταταις χρώμενοι;»¹. Ἄς μοι ἐπιτραπῆ καὶ ἄλλο τι νὰ παρατηρήσω ὑποστηρίζων τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ πραγματικοῦ, ἀπολογητικοῦ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς δίκης ὑπὲρ τοῦ Σωκράτους συγγραφέντος προχείρου ἔργου τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ διαλόγου μνεῖα καὶ διάκρισις τῆς δίκης καὶ γραφῆς ἴσως νὰ μὴ εἶναι τυχαία, ἀλλὰ ὁ Σωκράτης ἐν τῇ λεπτῇ διακρίσει ταύτῃ (ἢ ὁποῖα οὐδαμῶς θὰ εἶχε θέσιν εἰς τοιοῦτον διάλογον γραφόμενον μετὰ τὴν καταδίκην καὶ θανάτωσιν)² καὶ ψυχολογικῶς νὰ θέλῃ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν ἐναντίον του καταφορὰν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Εὐθύφρων μάλιστα ἀποδίδει σχεδὸν ὅλην τὴν δίκην (3, b) εἰς τὸ ὅτι ὁ Σωκράτης «φησὶν ἑαυτῷ τὸ δαιμόνιον ἐκάστοτε γίνεσθαι» «καινοτομοῦντος» οὕτω περὶ τὰ θεῖα τοῦ Σωκράτους. Τοιαῦται προσθῆμαι εἶναι ἀδύνατοι διὰ χρόνους μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους, ἔστω καὶ ἐν διαλόγῳ δυναμένῳ νὰ θεωρηθῆ ὡς εἰσαγωγή μόνον εἰς τὴν Ἀπολογία. Εἰς τὰ ἐν τῷ διαλόγῳ μυθολο-

¹ Ὁ ΚΙΚΕΡΩΝ (De nat. deorum I 41, 116) λέγει «est pietas justitia adversum deos-sanctitas scientia colendorum deorum» ἐνθα pietas μὲν εἶναι τὸ εὐσεβές τε καὶ ὄσιον, sanctitas δὲ ἡ ἀπλή ὁσιότης. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ὁσιότητος κατὰ Πλατωνικὴν καὶ Χριστιανικὴν ἀντιληψίν λέγει τινὰ ὁ LECHTHALER σ. 48.

² Ὁ SCHANZ (Εἰσαγ. τῆς ἐκδ. τοῦ Εὐθύφρ. σ. 11) θεωρεῖ ὡς γλωσσικὰ παίγνια ἢ λογοπαίγνια σχετιζόμενα πρὸς τὸν ἐτυμολόγον Εὐθύφρονα τὰ ἑξῆς: δίκη καὶ γραφή (2, a), Μέλιτος - ἐπιμεληθεῖς (2, d) ἀφ' ἐστίας ἄρχεσθαι (3, a), διώκω (3, e) καὶ ἔπομαι (12, a), ὄρᾶν καὶ κατεῖδεν (5, d), Λαιδάλου καὶ Ταντάλου (11, d), ἀσεβείας ἐγράψατο εὐσεβῆς (5, d), ἴσως, λέγει, καὶ τὸ ποιητῆς - ποιήσας (12, a), καταλιπὼν τὰς διατριβάς - διατριβῆς (2, d). Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τις ὀλίγα φαινόμενα πράγματι ὡς λογοπαίγνια (Μελήτου - ἐπιμεληθεῖς, Δαιδάλου - Ταντάλου, ποιητῆς-ποιήσας), τὰ ὁποῖα ὅμως ἴσως καὶ τυχαῖα νὰ εἶναι (καὶ εἰς ἄλλους διαλόγους δύνανται παρόμοιοι παρηχίσεις εὐκόλως νὰ ἀνευρεθῶσι), ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐσφαλμένα ἐπινοήματα. Θὰ ἠδύνατό τις ἄλλως καὶ ἄλλα ἀκόμη ἐκ τοῦ διαλόγου νὰ προσθέσῃ (διώκω-δοκῶ (4, a), διαφορὰ-διαφεροίμεθα (7, b), κλ.).

γικά (8, b) περι Διός και Κρόνου και Ουρανοῦ οὐδεμίαν διαβλέπω (οὐδὲ ὑπάρχει) προσβολὴν τῆς λατρείας τῶν θεῶν οὐδὲ ὑποστήριξιν τῆς γραφῆς τοῦ Μελήτου, ἀφοῦ προέκειτο περὶ πραγμάτων κοινῶς γνωστῶν συζητουμένων καὶ ἀνεγνωρισμένων (ιδ. καὶ Ἀριστοφ. Νεφ. 904). Δὲν ἠδύνατο δὲ ὁ Σωκράτης μέχρι τοιοῦτου σημείου νὰ παρασιωπήσῃ καὶ ἀποβάλλῃ τὴν προτέραν του διδασκαλίαν, ἀλλὰ ἤθελε καὶ οὕτως ἔχων νὰ ζητήσῃ νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ φέρῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς ὀρθὰς γνώμας. Ὁ Ξενοφάνης ἄλλως τε εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἀρχίσει τοιαύτην κριτικὴν περὶ τῶν πράξεων τῶν θεῶν, εἰς οὓς ἠρνεῖτο τὸ δικαίωμα νὰ κάμνωσιν ὅσα καὶ οἱ ἄνθρωποι (πρβλ. Diels, Vorsokratiker A³ σ. 45 ἐξ.). Καὶ ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν θυσιῶν (14, b ἐξ.) ἠθέλησάν τινες τῶν νεωτέρων νὰ ἀνεύρωσι προσβολὴν τῶν θεῶν. Ὁ μετὰ προσοχῆς καὶ κρίσεως διεξερχόμενος τὸ μέρος τοῦτο τοῦ διαλόγου, οὐδεμίαν δύναται νὰ ἀνεύρῃ προσβλητικὴν εἰς τοῦτο λέξιν, ἐκτὸς ἂν θέλῃ νὰ ὑποβάλλῃ ἐννοίας καὶ πράγματα μὴ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος¹. Ἴσως προσέκρουσάν τινες εἰς τὸ (14, e) «ἐμπορικὴ ἄρα τις ἂν εἴη, ὧ Εὐθύφρον, τέχνη ἢ οὐσιότης θεοῖς καὶ ἀνθρώποις παρ' ἀλλήλων» ὁρμώμενοι ἐκ νεωτέρων ἐννοιῶν καὶ ἀντιλήψεων. Ὅτι ἡ λέξις οὐδὲν τὸ προσβλητικὸν διὰ τοὺς θεοὺς ἔχει δεικνύει ἀκριβῶς ἢ ἀπάντησις τοῦ θεοσεβοῦς Εὐθύφρονος, ἐκπλαγέντος μόνον διὰ τὴν ἀπρόοπτον ἐννοίαν, ἀλλ' οὐχὶ καταδικάσαντος τὴν λέξιν ἀλλ' ἐπαναλαβόντος μάλιστα αὐτήν: «ἐμπορικὴ, εἰ οὕτως ἦδιόν σοι ὀνομάζειν».

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐν τῷ διαλόγῳ ἔχομεν βοῶσαν χρονολογίαν (δὲν δύναται τοῦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς «ποίησις» ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβητήτως ἱστορία), τὰς παραμονὰς τῆς δίκης τοῦ Σωκράτους, προκειμένου δὲ περὶ ἄλλων διαλόγων² θηρεῦμεν ἐπιμελῶς καὶ συλλαμβάνοντες κρατοῦμεν ἀσφαλῶς καὶ τὰ ἐλάχιστα χρονολογικὰ μαρτύρια, ἵνα ἐπ' αὐτῶν βασιζόμενοι ἀνεύρωμεν πιθανὴν τινὰ χρονολογίαν τῶν διαλόγων τούτων, ἐρωτᾶται εἶναι ὀρθὸν νὰ μὴ πράξωμεν τοῦτο περὶ τοῦ *Εὐθύφρονος*; εἶναι γνωστὸν περαιτέρω ὅτι κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους (399) ὁ Πλάτων, διατρέχων τὸ εἰκοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐμαθήτευε παρ' αὐτῷ τὸ ἕβδομον ἢ ὄγδοον ἤδη ἔτος. Ἡ δίκη αὕτη ἐξ ἄλλων τοῦ Πλάτωνος διαλόγων εἶναι γνωστὸν τί συναισθήματα

¹ Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Α', 1, 2 «θύων τε γὰρ φανερός ἦν (ὁ Σωκράτης) πολλάκις μὲν οἶκοι πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν». Ἀληθές εἶναι ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐν πολλοῖς μεγαλοποιεῖ τὴν θρησκευτικότητα τοῦ Σωκράτους (πρβλ. JOËL, Der echte und der Xenophontische Sokrates I σ. 70 ἐξ.), ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐθεώρῃ τὸν Σωκράτην ὡς ἰδωδῆ τύπον εὐσεβείας ἐὰν οὗτος σενεκροῦετο πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν θρησκείαν.

² *Μένωνος*, *Γοργίου*, πρβλ. MAX POHLENZ ἔνθ. ἀν., σ. 164 καὶ σημ. 2, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν *Γοργίαν* ἐκδ. A. Gercke, σ. 43 τοῦ προλόγου, *Θεαίητου* πρβλ. WERNER JAEGER, Aristoteles, σ. 13 καὶ σημ. 1, Πρωταγόρου, κλπ.

διήγειρεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν του¹ καὶ πόσας προσπαθείας κατέβαλον οὗτοι πρὸς σωτηρίαν τοῦ διδασκάλου των φοβουμένου (Ἀπολογ. 30, c) μὴ θανατωθῆ. *Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ μὴ διανοήθη καὶ ὁ Πλάτων νὰ ὑποστηρίξη, δι' οὗ τρόπου ἐνόμιζε κατορθωτὸν εἰς αὐτὸν καὶ ἀποτελεσματικὸν διὰ τὴν δίκην, πρὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ πρὸ τῶν δικαστῶν ἰδίᾳ, τὴν ἀθρότητα καὶ θεοσέβειαν τοῦ Σωκράτους; καὶ πῶς ἄλλως καλύτερον ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ἢ ἀνασκευάζων μετὰ φιλοσοφικῆς ἡσυχίας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φίλου² τοῦ Σωκράτους Εὐθύφρονος τὴν κατὰ τοῦ διδασκάλου ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ τοῖς τοιούτοις κατηγορίαν, καὶ ἀποδεικνύων ὡς τότε ἠδύνατο, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἀρθῆ ὑπεράνω τῶν Σωκρατικῶν ἀντιλήψεων, ὡς ἔκαμεν ἀργότερα, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὀρθὴν ἀντιλήψιν ἐκείνων, δι' ἃ ἐκατηγόρου τὸν Φιλόσοφον; Δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ καταδείξη ἐν ὅσῳ ἦτο ἀκόμη καιρὸς, ὅτι οὗτος ἦτο ἀνώτερος κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις ἐν τῇ προσποιητῇ ἀμαθείᾳ του (διὸ καὶ δὲν ἠδύνατο καὶ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ αὐτὸν τὸν ὄρισμὸν τοῦ ὀσίου) τῶν τε κατηγόρων του καὶ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὅτι ἀνὴρ θεοσεβής, ὡς ὁ Σωκράτης, δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ τοὺς νέους νὰ διαφθείρῃ; Οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθέντες τρεῖς σπουδαιότατοι λόγοι, τῆς ἀτεχνίας, τῆς φανερᾶς χρονολογίας καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπερασπίσεως, συντρεχόντων καὶ τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ διαλόγου σπουδαίων τεκμηρίων, ἅτινα ἀνωτέρω ἐξήρθησαν καὶ μὴ ἀντιτασσομένου οὐδενὸς σπουδαίου φιλοσοφικοῦ ἢ γλωσσικοῦ λόγου³ πείθουσιν ἐμὲ καὶ νομίζω πειθαναγκάζουσι καὶ πάντα τινὰ σταθμίζοντα λογικῶς καὶ ὀρθῶς τὰ πράγματα εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῆ, ὅτι ὁ ἀπλοῦς οὗτος καὶ ἀπέριττος διάλογος εἶναι τὸ πρῶτον συγγραφικὸν ἔργον τοῦ νεαροῦ Πλάτωνος, παρακινήθέντος εἰς τὴν ἐσπευσμένην συγγραφὴν του ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ βοηθήσῃ τὸν περὶ τῆς ψυχῆς κινδυνεύοντα φιλόσοφον καὶ διδάσκαλόν του.*

ZUSAMMENFASSUNG

Einleitend wird über den Begriff der Frömmigkeit in der älteren griech. Literatur (Homer, Ionier usw.) gehandelt. Es folgt dann eine historisch-philosophische Darstellung des Aufbaues des Dialoges und der darin enthaltenen sechs Versuche zur Definition der Frömmigkeit. Anschliessend wird die Frage erörtert inwiefern der Dialog in philosophischer Hinsicht

¹ Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων ὁμολογεῖ ἐν Φαίδωνι (59, b) ὅτι ἠσθένησε, ἀσθένειαν πάντως ἀληθινήν, μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους.

² β, a: ἀτεχνῶς γὰρ μοι δοκεῖ ἀφ' ἐστίας ἄρχεσθαι κακουργεῖν τὴν πόλιν, ἐπιχειρῶν ἀδικεῖν σέ.

³ Καὶ ἡ νεωτέρα τῆς γλωσσικῆς στατιστικῆς μέθοδος οὐδὲν σοβαρὸν κώλυμα δύναται νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τοιαύτην τινὰ ἐκδοχὴν τοῦ διαλόγου. Εἶναι ἄλλως τε γενικῶς σχεδὸν παραδεδεγμένον πλέον σήμερον ὅτι εἶναι εἷς τῶν πρώτων τοῦ Πλάτωνος διαλόγων. Ἐντὸς δὲ διαφορᾶς τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς συγγραφικόν τι ὕψος νὰ ἀναπτυχθῶσι ἀξιοσημεῖωτοι διαφοραὶ ἐν τῇ λέξει καὶ ἐκφράσει.

ein positives Ergebnis erzielt. Dies ist die Unterordnung der Frömmigkeit unter dem allgemeinen Begriff der Gerechtigkeit. Es wird dann die Frage der jetzt nicht mehr bestrittenen Echtheit des Dialoges gestreift, sowie überhaupt die Frage der chronologischen Anordnung der Platonischen Dialoge. Das Ergebnis des Aufsatzes ist, dass wir in Euthyphro einen apologetischen Versuch des jungen Plato haben, durch den er seinem Lehrer, in der äusserst bedrängten Lage in der er sich befand, nach Kräften und nach seiner Eigenart zu helfen suchte, und zwar sowohl vor den Athenern als vor allen Dingen vor den Richtern. Aus dem Umstand also, dass dieser Dialog den ersten Versuch der philosophisch-schriftstellerischen Tätigkeit Plato's bildet, den er sogar in aller Eile abfassen musste, erklärt sich dessen Kunstlosigkeit im Vergleich zu seinen anderen Dialogen. Nach Prüfung der bisher vorgebrachten wichtigeren Ansichten über die Abfassungszeit des Dialogs wird versucht, aus äusseren und inneren zwingenden Anzeichen den Beweis zu liefern, dass der Dialog vor dem Sokratesprozess abgefasst wurde.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.—Πρώτη ανακοίνωσις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημίας, ὑπὸ κ. Κ. Κουρουγιώτου.

Ὁ κ. Ἀριστόφρων, τοῦ ὁποῦοῦ μία εὐγενὴς δωρεὰ κοσμεῖ ἀπὸ μικροῦ χρόνου τὴν αἴθουσάν μας, ἀφωσιωμένος μὲ ἀσυνήθη ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ σπουδαιότερα κλασικὰ ζητήματα καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ μάλιστα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νῆ Ἀκαδημία μας, ὡς διάδοχος τῆς πρώτης Ἀκαδημίας τοῦ κόσμου, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ τόπου, ὅπου ἔκειτο αὕτη, καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ τυχὸν σφζόμενα ἐξ αὐτῆς λείψανα. Ἐθεσε πρὸς τοῦτο ὡς πρώτην δόσιν πρὸς ἔναρξιν τῶν ἀναζητήσεων σπουδαῖον χρηματικὸν ποσὸν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ καταβάλλῃ καὶ πᾶσαν τὴν ἀπαιτηθησομένην τυχὸν καὶ πέραν τοῦ ποσοῦ τούτου δαπάνην. Ἡ Ἀκαδημία ἡμῶν ἀπεδέχθη εὐγνωμόνως τὴν προσφορὰν, ὅχι μόνον διότι θεωρεῖ πράγματι ὡς καθήκον αὐτῆς νὰ ἀναζητήσῃ τὴν κοιτίδα, τὸν τόπον τῆς γενέσεως τῶν Ἀκαδημιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιζητοῦσα τὴν λύσιν σπουδαιοτάτου ζητήματος ἀφορῶντος τὴν τοπογραφίαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν φρονεῖ ὅτι ἐκτελεῖ ἔργον κατ' ἐξοχὴν Ἀκαδημαϊκόν.

Τὴν ἐργασίαν ἀνέθεσεν ἡ Ἀκαδημία εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἀρχαιολόγων, μετὰ τῶν ὁποίων συνεργάζεται καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Καστριώτης.

Ἄλλὰ καὶ ὁ κ. Ἀριστόφρων δὲν ἠρέσθη μόνον εἰς τὴν προσφορὰν τῶν ὑλικῶν